

Міністерство освіти і науки України
Інститут інноваційних технологій і змісту освіти
Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна»
Всеукраїнська мережа протидії комерційній сексуальній експлуатації дітей

БЕЗПЕЧНЕ КОРИСТУВАННЯ СУЧАСНИМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИМИ ТЕХНОЛОГІЯМИ

методичні рекомендації

Київ 2010

УДК ББК Б

пед. наук, Л.Г. Ковальчук

Рецензенти:

В.М. Оржеховська, д-р пед. наук, зав. лабораторії превентивного виховання Інституту проблем виховання АПН України

В.Є. Сорочинська, канд. пед. наук, доцент Вінницького національного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

А.М. Орлеан, канд. юрид. наук, начальник відділу проблем функціональної діяльності прокуратури НДІ Національної академії прокуратури України

Упорядники: С.В. Колесникова, Н.П. Бочкор

Рекомендовано Комісією з виховної роботи у вищих навчальних закладах Науково-методичної ради Міністерства науки і освіти України для використання у навчальних закладах (протокол № 2 від 17 лютого 2010 р.).

Б

Безпечне користування сучасними інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації. – К.: Україна, 2010. – 72 с.

У методичних рекомендаціях висвітлено деякі проблеми безпеки використання інформаційно-комунікаційних технологій, представлені форми і методи роботи щодо формування культури користування інформаційними засобами зв'язку серед учнів, студентів та їх батьків.

Видання призначене для вчителів, соціальних педагогів, психологів, батьків, представників громадських організацій, студентів педагогічних ВНЗ, молоді.

ISBN

Авторський колектив:

О.А. Удалова, канд. пед. наук (2.1, 2.2, 2.3, заг. редакція), О.В. Швед, канд. соціол. наук (1.1, 1.3, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4), М.В. Євсюкова (1.2, 1.4, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4), О.В. Кузнецова (2.2), С.В. Колесникова (1.1, 1.2)

Надруковано за фінансової підтримки Міжнародної організації ЕКПАТ

Загальна редакція: К.Б. Левченко, д-р юрид. наук, професор, О.А. Удалова, канд.

© Міжнародний жіночий

ЗМІСТ

Словник термінів	4
------------------------	---

Вступ	7
Розділ 1. Використання сучасних інформаційно-комунікативних технологій: теорія і практика	8
1.1. Переваги та небезпеки користування сучасними інформаційно-комунікативними технологіями	8
1.2. Дослідження ситуації в Україні	10
1.3. Явище дитячої порнографії як один із найпоширеніших ризиків користування інформаційно-комунікативними технологіями	14
1.4. Законодавче забезпечення захисту прав дітей і молоді	15
Розділ 2. Новітні підходи щодо організації профілактичної педагогічної діяльності	18
2.1. Основні напрями роботи в навчальних закладах	18
2.2. Підвищення професійного рівня педагогічних працівників	25
2.3. Інформаційно-просвітницька робота з батьками	28
Розділ 3. Профілактична робота щодо безпечного користування сучасними інформаційно-комунікативними технологіями	33
3.1. Загальні методичні рекомендації	33
3.2. Урок «Безпечний Інтернет» для дітей-користувачів мережі Інтернет (7–10 років)	34
3.3. Урок «Безпечний Інтернет» для користувачів мережі Інтернет підліткового віку (11–18 років)	36
3.4. Тренінг «Зробимо Інтернет та комунікаційні технології безпечними для дітей» для фахівців	38
Використані джерела	46
Додатки	47
Додаток 1. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (витяг)	47
Додаток 2. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та знущань сексуального характеру (витяг)	51
Додаток 3. Декларація про запобігання та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків Ріо-де-Жанейро (2008 р.)	60
Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації	

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ¹

ICQ – програма для обміну миттєвими повідомленнями, файлами, зображеннями і спілкування в реальному часі в мережі Інтернет.

IP address (IP-адреса за протоколом Інтернет) – ланцюг з 32 двозначних цифр, що використовуються для позначення комп'ютера в Інтернеті. Формат адреси визначено протоколом Інтернету і часто відтворюється у вигляді чисел, розділених крапками (наприклад, 111.22.4.456).

MMS – послуга обміну мультимедійними повідомленнями для мобільних телефонів.

SMS – послуга обміну текстовими повідомленнями для мобільних телефонів. **P2P (Peer-to-Peer)** – система обміну файлами «рівний – рівному» (або так звана пірингова мережа) між кількома комп'ютерами, підключеними до мережі Інтернет. **Skype** – програма для голосового та відеоспілкування, обміну миттєвими повідомленнями, файлами, зображеннями в реальному часі в мережі Інтернет. **Windows Live Messenger (MSN Messenger)** – програма для обміну миттєвими повідомленнями, файлами, зображеннями і спілкування в реальному часі в мережі Інтернет.

Антивірусна програма – програма, розроблена для запобігання доступу зловмисних програм до системи. Виявляє заражені файли та видаляє або очищає їх від вірусів.

Блог – публічний онлайн-щоденник. Веб-журнал (сторінка) у світовій мережі Інтернет, що містить суспільно доступну інформацію. Ведеться окремими особами чи групами осіб (блогерами). Відвідувачі блога можуть вступати в дискусію, давати відгуки, коментарі для публікації.

Блютус (з англ. bluetooth – «синій зуб») – технологія, що дозволяє здійснювати бездротову передачу інформації між мобільними телефонами, комп'ютерами, цифровими фотоапаратами та іншими електронними приладами на дистанції від 10 до 100 метрів. Дана технологія не потребує прямої видимості між приладами, передача здійснюється за допомогою певних радіочастот близького зв'язку. Свою назву технологія отримала від нагліського короля Гарольда Синьозубого, який об'єднав у X столітті Данію та Голландію².

Брандмауер – програмне забезпечення або пристрій, призначений для контролю зв'язку між мережами або між мережею та окремою комп'ютерною системою. Наприклад, брандмауер може обмежити трафік на основі попередньо визначених правил, зазначаючи, що зв'язок буде дозволено лише між певними адресами.

Браузер – програмне забезпечення, що використовується для знаходження і пошуку сторінок у Світовій мережі (веб-сторінок). Internet Explorer компанії Microsoft є основним браузером. До інших належать Netscape Navigator, Mozilla Firefox та Opera.

¹ Словник створено на основі матеріалів сайту: «Онляндія: безпечна веб-країна»

² http://mob.ua/terms/tehnologii_i_standarty/bluetooth.html

4

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Віртуальна реальність – захоплююча та інтерактивна імітація заснованих на реальності чи уявних зображеннях і сценах. Деякі комп'ютерні програми, особливо ігри, створюють такий світ, якому користувачі віддають перевагу в порівнянні з реальним життям.

Вірус – зловмисна програма, яка розповсюджується шляхом копіювання себе в інші програми. Вірус може поширюватися через файли, повідомлення електронної пошти або веб-сторінки. Комп'ютер може заразитися вірусом, коли користувач по дорозі Інтернетом або відкриває файл, прикріплений до повідомлення електронної пошти. Віруси можуть зашкодити роботі комп'ютера або системи.

Електронна пошта (англ. e-mail) – технологія і пов'язані з нею послуги з переси

лання електронних повідомлень («електронних листів») у мережі Інтернет.

Завантаження – збереження («скачування») файлів з Інтернету у своєму комп'ютері.

Захист даних – набір правил, які гарантують конфіденційність інформації. Безпека даних охоплює конфіденційну інформацію, зокрема особисту, та підтримується за допомогою політик інформаційної безпеки або заяви про конфіденційність.

Ігровий пульт – прилад, що використовується для електронних ігор, особливо відеоігор. Нові ручні пульти дозволяють користувачу підключитися безпосередньо до Інтернету.

ІКТ – інформаційно-комунікативні технології, пов'язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою і управлінням інформацією.

Інтернет провайдер, постачальник послуг Інтернет (ІСП) – комерційне підприємство, яке забезпечує доступ до Інтернету, зазвичай за плату, або компанія, що надає послуги Інтернету, такі як веб-сайти або розробка веб-сайтів.

Інформаційна безпека – політика, впроваджена для того, щоб забезпечити гарантію того, що ризики для інформаційної безпеки знаходяться під контролем.

Кібербулінг (англ. cyberbullying) – образи, погрози та здійснення насильства за допомогою мережі Інтернет, або кіберпростору: розміщення в Інтернеті або пересилання іншим пліток, фотографій чи іншої особистої інформації про людину, відправлення зловмисних електронних повідомлень, повідомлень образливого змісту, анонімно або під чужим ім'ям. Таким чином люди, які вчиняють ці дії, можуть досягти своєї жертви в будь-який час. Кібербулінг є однією з причин самогубств у підлітковому середовищі.

Мережі третього покоління (3G networks) – новітнє покоління мережі мобільних телефонів. Дає можливість користувачам обмінюватися ширшими діапазоном інформації і матеріалів (включно з відео, фото, музикою, доступом до Інтернету та телепередачами).

Небезпечні програми – програма або частина програми, призначена для того, щоб спричинити небажані наслідки для комп'ютера або інформаційної системи. Приклад: віруси, «черви», «трояни».

Нікнейм, нік (з англ. nickname – прізвисько) – ім'я, яке людина використовує для спілкування в Інтернеті, наприклад, на форумі чи в чаті.

Онлайн (online – в реальному часі, в мережі) – комп'ютер чи інший прилад, що підключено до мережі, такої як Інтернет.

Операційна система – основна програма, яка працює на рівні між апаратними засобами комп'ютера і прикладним програмним забезпеченням. Завдяки операційній системі комп'ютер може виконувати встановлені на ньому програми та здійснювати керування ними. Найбільш поширеними операційними системами є Microsoft Windows, Apple Mac-OS, Linux.

Офлайн – поза мережею (Інтернет), автономно.

5

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Сервер – програмне забезпечення, що приймає запити від клієнтів та надає їм певні ресурси та інформацію. Наприклад, в Інтернеті користувачі отримують свою електронну пошту від сервера електронної пошти. Сервером також називають комп'ютер, на якому виконується серверне програмне забезпечення.

Соціальні мережі – популярні серед молоді веб-сайти для спілкування, де кожен може створити власну сторінку з інформацією про себе, фотографіями, відеофайлами та поєднати її зі сторінками інших людей – друзів, знайомих, однокласників та ін. Друзі мають доступ до інформації один одного, можуть залишати коментарі та завантажувати фото і відео своїх друзів.

Спам, або небажана пошта – небажані повідомлення електронної пошти, які за

звичай відправляються з метою безпосереднього маркетингу. Спам майже завжди розсилається великій кількості одержувачів одночасно.

Спливаюче вікно – нове вікно, що відкривається поверх активної сторінки у вікні веб-браузера. Зазвичай таке вікно не має поля веб-адреси, однак у деяких випадках воно може в ньому бути. Спливаючі вікна, які відкриваються без запиту користувача, як правило, містять рекламу.

Фільтр – механізм для відсіювання і блокування доступу до певного матеріалу.

Форум – сайт для обговорень в Інтернеті, який зазвичай сконцентрований навколо спеціальної теми. Відвідувачі можуть розміщувати свої повідомлення в онлайні, використовуючи формати, визначені постачальником такої послуги. На деяких форумах для надсилання повідомлень необхідно зареєструватися. Ряд форумів містять архів, який можна використовувати для пошуку певної теми. Більшість форумів модерують ся, тобто адміністратор форуму має право видаляти або редагувати повідомлення, що надходять на нього, та забороняти доступ до форуму користувачам, які ним зловживають.

Хакер, зломник – особа, яка зламує інформаційну мережу чи систему організації або використовує її, не маючи на це дозволу. Примітка: термін «хакер» має також інше значення – та називають досвідчених комп'ютерних користувачів.

Хробак – зловмисна програма, яка може поширюватися самостійно через інформаційні мережі. «Черви», поширюються через електронну пошту або проріхи в засобах безпеки веб-браузерів чи операційної системи. Навіть якщо користувач не працює в Інтернеті, але його комп'ютер підключено до цієї мережі, «черви» можуть здійснити доступ до комп'ютера, якщо він незахищений. «Черви» порушують роботу системи або комп'ютера і можуть поширювати інші зловмисні програми.

Чат (англ. chat / chat room) – форум для обговорень у реальному часі, де користувачі можуть писати повідомлення, що миттєво, одне за одним, відображаються на екрані. Нове повідомлення замінює попереднє, тобто видно лише останнє повідомлення.

Одна з найактуальніших проблем пов'язана із впливом високотехнологічних засобів комунікації на психіку і свідомість людини, особливо на культуру поведінки та свідомість дітей та молоді.

За даними світової інтернет-статистики³, у вересні 2009 р. Інтернетом користувались близько 1 733 990 000 людей. Найбільш зростає користування Інтернетом серед дітей і молоді.

У всьому світі діти та підлітки є найактивнішими користувачами ІКТ, вони швидко користуються мобільними телефонами, включаючи пересилку MMS і SMS, шукають інформацію на інтернет-сторінках, пишуть листи та відправляють їх електронною поштою, створюють свої блоги, спілкуються в чатах та соціальних мережах (Facebook (www.facebook.com), ВКонтакте (<http://vkontakte.ru>), Однокласники (www.odnoklasniki.ru), MySpace (www.myspace.com) та інші), в пірингових комунікаціях обмінюються музикою та фільмами, обговорюють проблеми у форумах, використовують веб-камеру, Skype, Windows Live Messenger, ICQ та грають в он-лайн ігри.

Інтернет – перспективний сектор економіки, який швидко розвивається, що й зумовило його використання злочинними спільнотами та агресивно налаштованими особами у своїй діяльності, зокрема з метою поширення вірусів, торгівлі людьми через Інтернет, розповсюдження фільмів зі сценами насильства та жорстокості, порнографії, зокрема, дитячої, залякувань та принижень. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) відбувається дуже бурхливо, і відповідно до цього має розвиватись культура їх використання.

Завдяки різним видам комунікації молоді люди можуть виражати себе більш вільно та комфортно. Вони з цікавістю вивчають різні пропозиції у віртуальному просторі, однак часто виявляються досить незахищеними до негативних аспектів ІКТ.

Мережа стає більш демократичною, відкритою для великої кількості думок та форматів публікацій. Будь-хто, хто має доступ до такого обладнання, як вебкамера, фотоапарат, відеокамера, може створити та передати свої власні відеоблоги (наприклад за допомогою YouTube.com, Moreover), стати членом соціальних мереж, популярних серед молоді: мода розповсюджувати інформацію про себе швидко зростає, і підтвердженням тому є велика кількість персональної інформації на таких сайтах. Молодь та діти не задумуються, що дана інформація може бути використана проти них.

Необхідно відмітити, що існують загальні небезпеки, які несе Інтернет: віруси, спам та чорний маркетинг. Багато випадків пов'язано з комп'ютерною ігровою залежністю дітей. На жаль, водночас із тим, що сучасні вдосконалені технології покращують можливості комунікації і життя багатьох людей, деякі з них стають небезпечними для дітей.

Тому дітей та молодь необхідно привчати до цивілізованого спілкування із самого раннього віку, разом із формуванням загальнокультурних цінностей, навчити їх користуватися інформаційними засобами зв'язку, дотримуючись правил етикету та поважаючи свободу оточуючих, тобто виховання інтернет-культурного підростаючого покоління.

³ <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>

РОЗДІЛ 1. Використання інформаційно-комунікативних технологій: теорія і практика

1.1. Переваги та небезпеки користування інформаційно-комунікативними технологіями

Велика кількість дітей, підлітків та молоді користуються електронною поштою, програмами обміну миттєвими повідомленнями (ICQ, Windows Live Messenger) або чатами.

Інструменти віртуальної комунікації мають кілька характеристик, які допомагають людям перевести наше суспільство через поріг у нову соціо-економічну еру. Вони дають можливість будь-кому приєднатись до „інтернет-спільноти»: людям будь-якого віку, національності, статі, релігії і культури, де зв'язки, обмін ідеями та знаннями можуть відбуватися за дуже короткий час. Віртуальна природа такої спільноти дає можливість особистості діяти анонімно чи дискутувати під вигаданим ім'ям. Дискусія може бути частиною гри і позитивним елементом у спілкуванні, але вона водночас може бути не безпечним інструментом маніпулювання свідомістю і нести для людини загрозу.

Так звані „віртуальні друзі» – це також часто незнайомі люди, але які спілкуються регулярно і яким молоді люди довіряють. Тому, спілкуючись в Інтернеті, молодь мусить повністю покладатися на себе, щоб відрізнити брехню від правди. І часто діти потрапляють в ризиковану ситуацію, якщо ними починає маніпулювати грабіжник, сексуальний експлуататор або педофіл.

Останнім часом поліція європейських країн пов'язує частину пограбувань квартир та шантаж з тим, що діти чи підлітки, спілкуючись з невідомими по Інтернету, повідомляють про себе та сім'ю таку інформацію, яку потім легко використовують зловмисники.

Висилаючи своє фото, діти та підлітки не можуть знати, як це фото може бути використане надалі. Але легко, маючи тільки обличчя дитини і використавши новітні комп'ютерні технології, скомпонувати порнографічні знімки. Їх потім люди, що займаються виготовленням та розповсюдженням порнопродукції, виставляють в Інтернеті або шантажують ними батьків дитини.

Веб-камери. Використання веб-камери – це ще одна можливість аудіовізуального інструменту Інтернету, яка все більше стає частиною повсякденного життя. Уже за раз веб-камера є потенційно небезпечним інструментом, який неповнолітні – за по радою „друга» з Інтернету або самостійно – вирішують використовувати для того, щоб знімати себе, потім показувати або пересилати такі знімки. Уже зараз у Таїланді, де проблема залучення дітей до комерційної сексуальної експлуатації онлайн є найбільш дослідженою, 23% дітей віком 7–11 років відповіли, що їм подобається ідея записати їхнє повсякденне життя на камеру і показувати в Інтернеті, а 22% відповіли, що вже

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

повідомляється про час, коли буде відбуватись відеотрансляція з веб-камери дитини. Таким чином може бути організований і перегляд сцен насильства над дітьми. Глядачі можуть перебувати в будь-якій частині світу, керувати процесом та оплачувати участь кредитними картками.

За інформацією українських ЗМІ, в Києві на одному із заводів ділки орендували цех, у який привозили дівчат-красунь різного віку. Дівчата роздягались і перед веб-камерами, що приєднувались до комп'ютерів, виконували різні забаганки клієнтів. Клієнти (в основному американці та німці) платили організаторам чималі гроші за можливість віртуально користуватись тілами та позами дівчат. Подібні випадки були зафіксовані правоохоронцями ще декілька разів (на приватних квартирах, дачах).

15-річні хлопці київської школи розказали в опитуванні, що спілкувались з дівчатками однолітками, поки ті не стали показувати перед веб-камерою свої частини тіла та пропонувати секс за гроші.

Зважаючи на те, що сексуальне насильство в реальному часі, яке замовляється і виконується перед веб-камерами, коштує дорого, тож, цей вид порнографії та сексуальних послуг може розвиватися досить швидко.

Чати. Ніколи раніше не було так легко, швидко та зручно знайти людей будь якого віку, соціального статусу, статі, національності, рівня досвіду й дискутувати з ними на які завгодно теми, що є цікавими для певних груп.

Але, за даними опитування в Таїланді, 92% дітей, що розмовляли в чаті, мали запрошення поговорити про секс. 20% дітей віком від 7 до 11 років, які спілкувалися в чаті, відзначили травмуючий досвід, коли вони стикнулись з нецензурною лексикою (34%) та коли їм запропонували переслати матеріали про насильство чи секс (66%).

Сюрпризи під час безпосередньої зустрічі віч-на-віч. 24% тайських дітей віком 7 – 11 років зустрічалися з друзями, з якими познайомилися через Інтернет. Ще 24% дуже б хотіли це зробити. Більшість дітей ішли на зустріч зі своїми друзями, але 25% були самі без супроводу (незважаючи на такий малий вік). У 58% випадків зустріч з „другом“ була неприємним сюрпризом, тому що діти зрозуміли, що їхній віртуальний «друг» брехав про себе. Підлітки були здивовані при зустрічі з тими, з ким мали зв'язки по Інтернету в 48% і шоковані у 28%. Причини ті ж самі.

В деяких західних країнах, таких як Іспанія та Португалія, були випадки, коли діти спілкувалися через чат з віртуальним другом, пішли на зустріч з ним та так ніколи і не повернулися додому. Фотографії одного із зниклих хлопчиків потім побачили на порно сайтах, а тіло однієї дівчини через деякий час знайшли в іншому місті.

Під час опитування в Києві дівчата скаржилися, що віртуальні «друзі» при зустрічі виявлялися набагато старшими, ніж вони про себе писали (дорослими чоловіками), і фото, які вони надсилали, не відповідали дійсності.

Розвиток дитини та підлітка визначається тим, що вони бачать, відчувають та пізнають у навколишньому середовищі. Коли мова йде про залучення у віртуальний світ, то його вплив залежить від загального розвитку дитини, ситуації в її реальному середовищі та тих мотивів, які нею керують під час виконання якихось віртуальних дій. Світова практика свідчить, що комп'ютерні ігри та спілкування в мережі стали заміняти дітям реальне життя, і вони не завжди можуть відрізнити, в якому з цих світів вони перебувають і хто насправді є другом для них. Тому важливі тісне та дружнє спілкування з дитиною, стимулювання її активної участі в сімейному житті та активності, щоб не допустити її втягнення у віртуальний світ.

1.2. Дослідження ситуації в Україні

У жовтні 2009 р. національний мобільний оператор «Київстар» оголосив результати всеукраїнського соціологічного дослідження *«Знання та ставлення українців до питання безпеки дітей в Інтернеті»*⁴. Дослідження проведено Інститутом соціології НАН України в рамках соціальної програми «Київстар» «Безпека дітей у мобільному Інтернеті».

Дослідження проводилося в період із серпня по вересень 2009 р. в 11 містах усіх регіонів України та включало кількісне і якісне опитування дітей та дорослих. У рамках

дослідження було опитано понад 1200 респондентів. Отримані дані насторожують: переважна більшість учителів, дітей і їхніх батьків не поінформовані про потенційні ризики для дітей в Інтернеті та про те, як їх уникнути.

⁴ <http://www.online-bezpeka.kyivstar.ua/news/?id=11778>

10

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Так, понад 28% опитаних дітей готові переслати свої фотографії незнайомцям у мережі. 17% без коливань погоджуються повідомити інформацію про себе та свою родину – місце проживання, професія й графік роботи батьків, наявність у будинку коштовних речей тощо. Проте, для чого стороннім може знадобитися така інформація, діти, як правило, не замислюються.

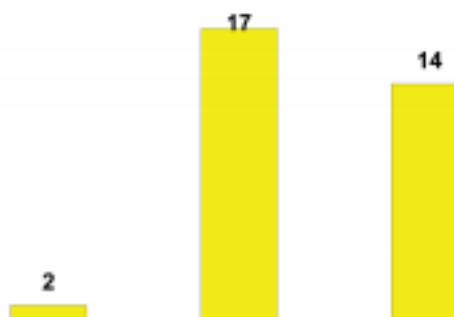
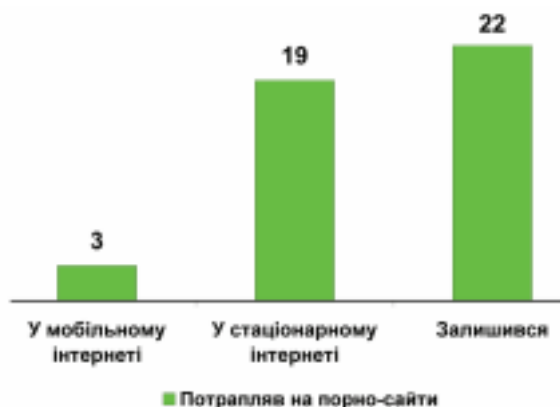
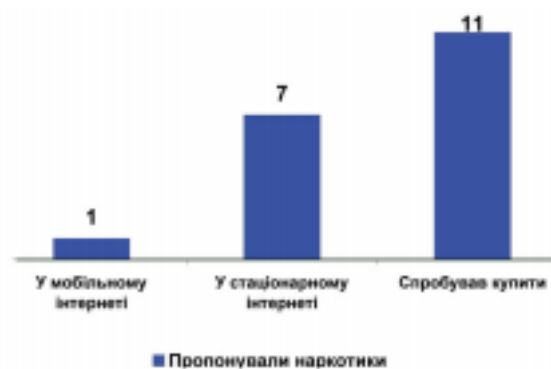
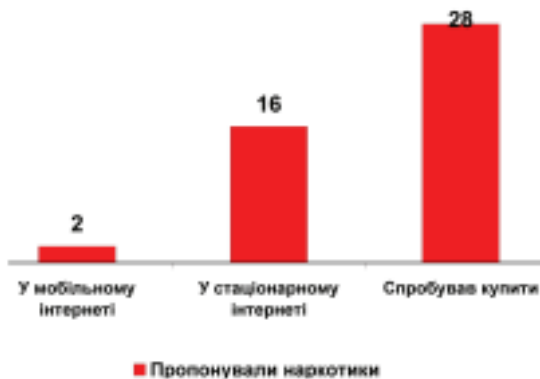
22% дітей періодично потрапляють на сайти для дорослих. 28% дітей, побачивши в Інтернеті рекламу алкоголю або тютюну, хоч раз спробували їх купити, а 11% – намагалися купити наркотики. Близько 14% опитаних час від часу відправляють платні SMS за бонуси в онлайн-іграх і лише деякі звертають увагу на вартість такої опції.

При цьому 87% батьків вважають, що саме вони повинні навчати дітей правилам безпечного користування мобільним Інтернетом. Проте лише у 18% випадків дорослі перевіряють, які сайти відвідувала дитина.

З діаграм, наведених на рис. 1, видно, що діти дуже легко наражаються на небезпеку в Інтернеті. 16% дітей бачили в Інтернеті рекламу куріння або алкоголю і 28% з цих дітей спробували купити цю продукцію. 7% дітей пропонували наркотики і 11%

з них – погодились. 17% дітей надсилали посилання на порнографічний контент і 14% з них – завантажили ці сторінки. 19% дітей, які користуються Інтернетом, натрапляли під час роботи на порносайти і 22% з цих дітей залишалися на такому сайті.

Аналіз підтверджує, що батьки не повністю усвідомлюють потенційну небезпеку, яка може очікувати дітей в кіберпросторі. Але вони впевнені, що гра в Інтернеті набагато безпечніша, ніж гра на

вулиці. Однак дослідження в Таїланді, показало: щонайменш 35% дітей 7 – 11 років хоча б раз випадково чи ні бачили на веб-сторінках порнографічні матеріали. 58% підлітків 12 – 18 років відповіли, що відвідували порнографічні сторінки хоч раз самотійно. 38% підлітків відвідують такі сторінки іноді або регулярно. Їх мотивація різна: це збуджує, весело, повчально, де

Рис. 1. Ризики в Інтернеті та дії дітей

11

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

шевше, ніж журнали, інше. Дві третини з тих, хто відвідував порнографічні веб-сторінки хоча б раз, мучилися потім від роздратування та досади через те, що веб-сторінки із контентом сексуального характеру з'являлися автоматично на їхніх браузерях, а в їх улюблених файлах самі по собі з'являлись листи сексуального змісту. Реакція на появу такої інформації в комп'ютері коливається від сорому до паніки. 44% дітей та 63% молодих людей, що натикались на порнографію в Інтернеті, відповіли, що вона шокувала їх «огидними» фотографіями, сексуальним чи іншим насильством, описами голого тіла або непристойними словами.

Основні висновки дослідження:

- Батьки та вчителі орієнтуються в Інтернеті набагато гірше за дітей. Не усвідомлюючи можливостей Інтернету, вони автоматично не усвідомлюють і можливих ризиків.
- Батьки дуже часто впевнені, що їхні діти переносять на Інтернет загальні життєві правила поведінки.
- Батьки здебільшого вважають, що якщо дитина знаходиться вдома і користується Інтернетом – вона в безпеці.
- Батьки не сприймають мобільний Інтернет як потенційну загрозу дитині стати жертвою онлайн-насильства: закликів до асоціальної поведінки, жорстокості, насильства, суїцидальної поведінки, дитячої порнографії тощо, тому не приділяють цьому питанню особливої уваги.
- Загальне ставлення до проблеми: ризики в Інтернеті є, але їх не більше, ніж у телебаченні, на вулиці. Якби існували реальні загрози в Інтернеті про це було би відомо суспільству, це би обговорювалося в ЗМІ.

Не менш важливим та цікавим стало дослідження *«Регіональний огляд щодо зображень сексуального насильства над дітьми через використання інформаційних та комунікаційних технологій у Білорусі, Молдові, Росії та Україні»*, ініційоване у 2007 р. Міжнародною організацією ЕКПАТ. Причиною вибору цих країн для дослідження стали:

- різке зростання та розвиток інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ), що підтримується державною політикою;
- зростання кількості випадків сексуальної експлуатації, в тому числі через ІКТ, що пов'язано з неефективністю або відсутністю превентивних заходів та методів захисту від порушення прав дитини через використання ІКТ;
- широке використання дітьми та молоддю мобільних телефонів, що також сприяє поширенню сексуальної експлуатації дітей тощо.

У період 2007 – 2008 рр. в Україні членами Всеукраїнської мережі проти комерційної сексуальної експлуатації дітей, зокрема Центром «Ла Страда-Україна» та Школою Рівних Можливостей було організовано та проведено дослідження ситуації в Україні.

Під час дослідження аналізувалася статистика органів внутрішніх справ щодо розповсюдження дитячої порнографії через мережу Інтернет, вивчалися справи щодо залучення дітей до створення творів порнографічного характеру, в тому числі з метою їх розповсюдження за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, проводився моніторинг повідомлень про дитячу порнографію в засобах масової інформації тощо.

12

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Дослідження показало, що в усіх країнах, в яких воно проводилось, існує проблема використання дітей для створення творів порнографічного характеру. Ця проблема полягає у використанні дітей організованими злочинними групами для створення зображень, продукції, що містять сцени сексуального насильства над дітьми. Дуже часто такі злочинні групи криються під маскою модельних агенцій. Такі матеріали зі сценами насильства над дітьми створюються з метою отримання миттєвого фінансового прибутку. Також було виявлено зв'язок не тільки з модельним бізнесом, а й зі сферою розваг, туристичним бізнесом. Під час дослідження було виявлено що не тільки дорослі особи виступають кривдниками дітей, але й молодь. В Україні також були виявлені і «кривдники-одинаки», які в першу чергу мали на меті отримання сексуального задоволення від дітей, а вже потім – створення дитячої порнографії, яку в подальшому розповсюджували в Інтернеті або записували на компакт-диски, а також використовували як засіб шантажу з метою подальшого отримання сексуальних послуг від дітей.

За зібраними даними було виявлено, що не тільки дівчата, але й хлопчики також є групою ризику сексуальної експлуатації, зокрема створення порнографічної продукції за участю дітей. В основному у створенні порнографічної продукції були задіяні підлітки, такі випадки буди задокументовані в Росії та Україні.

Основні висновки дослідження «Регіональний огляд щодо зображень сексуального насильства над дітьми через використання інформаційних та комунікаційних технологій в Білорусі, Молдові, Росії та Україні» такі:

- необхідно розробити державну політику захисту дітей від сексуальної експлуатації та насильства в системі використання ІКТ;
- необхідно вдосконалити національні законодавства з метою врегулювання проблеми сексуальної експлуатації та розбещення дітей через використання ІКТ, особливо Інтернету та мобільних телефонів;
- необхідно об'єднати зусилля державних органів, громадських організацій та бізнесу, зокрема інтернет-провайдерів, операторів мобільного зв'язку, банків та інших фінансових установ, з метою подолання проблеми сексуальної експлуатації дітей, особливо дитячої порнографії та її розповсюдження через ІКТ;
- необхідно проводити постійну інформаційно-просвітницьку роботу серед дітей, молоді, їхніх батьків, учителів, спрямовану на формування розуміння правил безпечного використання інформаційних та комунікаційних технологій, таких як Інтернет та мобільний зв'язок;
- необхідно створити «гарячі лінії», призначені для повідомлення про факти

Як показали проведені дослідження, ризики, які виникають при користуванні інформаційно-комунікативними технологіями досить високі, в той час як рівень обізнаності серед населення залишається порівняно низьким. Тому постає необхідність ведення постійної просвітницької роботи серед різних груп: дітей, молоді, батьків та вчителів.

1.3. Явище дитячої порнографії як один із найпоширеніших ризиків користування інформаційно-комунікативними технологіями

Згідно з визначенням у документах ООН та Ради Європи, а також Міжнародної організації ЕКПАТ, „дитяча порнографія» означає будь-яке зображення будь-якими засобами дитини, яка здійснює реальні чи змодельовані відверто сексуальні дії або будь-яке зображення статевих органів дитини, головним чином і з сексуальною метою.

Інтернет використовується багатьма злочинними групами для розповсюдження порнографії. Дані працівників правоохоронних органів практично в кожній країні свідчать про те, що традиційні форми порно, зокрема дитячого, все ще існують на відео та роздрукованих фотографіях, але основний рух подібного матеріалу змістився в Інтернет. Дитяча порнографія в Інтернеті є великою проблемою, оскільки розповсюджується легко, швидко та дешевше, ніж через звичайні канали (відео та друкована продукція). За неофіційними даними, частка дитячої порнографії з Росії, Білорусії та України на платних сайтах світового Інтернету сьогодні становить майже третину від загального об'єму такої продукції, а прибуток від такого бізнесу вимірюється десятками та сотнями тисяч доларів на місяць. Об'єм комерційної дитячої порнографії за 5 років виріс на 400%. Зараз в Інтернеті знаходиться від 10 до 12 млн. дитячих порнознімків⁵. Ціни на дитячу порнографію в Інтернеті становлять від 20 до 150 доларів в залежності від послуг, що надаються (статеві зносини з дитиною в реальному часі або знімок статевих органів дитини тощо), та жорстокості сцен. Нові інтернет-технології, що використовуються виробниками та розповсюджувачами порно, дуже різнопланові: традиційні та цифрові фотографії, фільми, „живі картинки», графіка. Зйомки почали вестися прихованими камерами, коли діти і не знають про те, що потрапляють у дитячу порнографію. Так, у Києві, Харкові та Сімферополі модельні агенції знімали дітей у переодягальнях, душових і навіть у туалетах без їхнього відома. Знімки переправлялись через Інтернет замовникам до Німеччини. Нові технології дозволяють користуватися дитиною з метою створення порнографічної продукції без фізичного контакту з дитиною, а також без фізичного контакту між продавцем та клієнтом, що робить кордони розповсюдження необмеженими. Спеціалісти знаходять зображення все більшої кількості нових дітей, але, наприклад, з 550 000 знімків дітей, які знаходяться в базі Інтерполу, знайдено

тільки 320 дітей.

Оскільки Інтернет не визнає національних кордонів, для вирішення цієї проблеми необхідні узгоджені законодавства, а також міжнародне співробітництво правоохоронних органів.

Жертви, які є на порнографічних знімках, з кожним роком стають усе молодшими, а самі зображення більш реалістичними та насильницькими. Результати дослідження в США продемонстрували, що 83% заарештованих власників дитячої порнографії мали матеріали з дітьми у віці 6 – 12 років, 39% володіли матеріалами, в яких використані діти у віці 3 – 5 років, 19% мали порнографічні зображення немовлят та дітей у віці до 3 років. У 92% злочинців на матеріалах були зображення статевих органів та статеві

⁵ http://www.segretariatosociale.rai.it/INGLESE/codici/pedofilia_caramella_buona/caramella_buona.html#pedoporno

14

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

зносини із залученням дитини; у 80% – сцени сексуального акту з дитиною, включно з оральним сексом, 21% – сцени насильства, включно зі зґвалтуванням, зв'язуванням та катуванням. На більшості зображень діти були представлені зв'язаними, з кляпом у роті, вони страждали від садистських методів насильства. Це ж дослідження показало, що 40% осіб, затриманих за зберігання порно-продукції, в житті скоювали реальне насильство над дітьми.

1.4. Законодавче забезпечення прав дітей та молоді

Інтернет не має національних кордонів. Для захисту молоді та дітей від негативних явищ в Інтернеті та інших ІКТ необхідні об'єднання зусиль урядів та громадськості всіх держав, узгодження законодавств та співпраця правоохоронних органів на міжнародному рівні.

Саме тому міжнародні організації розробили низку документів, спрямованих на захист дітей від порушення їх прав через використання ІКТ. Серед основних міжнародних стандартів зобов'язального характеру в цій сфері – положення Конвенції ООН про права дитини, Факультативного протоколу щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії до цієї Конвенції, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність (див. дод. 1), Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та знущань сексуального характеру (див. дод. 2). Україна ратифікувала всі ці документи, окрім останнього. Проте Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та знущань сексуального характеру була підписана Україною у 2007 р., і на сьогодні триває процес її підготовки до ратифікації. Окрім міжнародних документів зобов'язального характеру існують інші міжнародні документи, що містять механізми та стратегії захисту дітей від втягнення в сексуальну експлуатацію, в тому числі через використання ІКТ. Це Стокгольмська декларація і План дій проти сексуальної експлуатації дітей з комерційною метою (1996 р.), Йокогамські загальні зобов'язання (2001 р.) та Декларація про запобігання та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків Ріо-де-Жанейро (2008 р.) (дод. 3).

Законодавство України містить низку нормативно-правових актів, що спрямовані на дотримання прав дітей та захист від їх порушення. Однак у ньому небагато положень, що присвячені захисту дітей від порушення їх прав через використання ІКТ.

Оскільки одним з найбільш грубих порушень прав дитини в ІКТ є використання дітей для створення дитячої порнографії та її розповсюдження, необхідно знати, яким

чином законодавство України реагує на ці порушення.

Фактично до січня 2010 р. законодавство України у сфері протидії створенню та розповсюдженню дитячої порнографії не містило ефективних положень протидії цьо му грубому порушенню прав дитини. 20 січня 2010 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України № 1819-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії», яким передбачено внесення змін до ст. 301 Кримінального кодексу України, ст. 39 Закону України «Про телекомунікації» і ст. 1 та ст. 7 Закону України «Про захист суспільної моралі». Закон набрав чинності 9 лютого 2010 р.

Завдяки цьому Закону в законодавстві України з'явилося визначення дитячої порнографії, яке згідно зі ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі» означає «зображення у будь-який спосіб дитини чи особи, яка виглядає як дитина, задіяної у реальній або змодельованій відверто сексуальній поведінці, або будь-яке зображення статевих органів дитини в сексуальних цілях».

15

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Ст. 301 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за виготовлення та збут дитячої порнографії, в тому числі з використанням інформаційних та комунікаційних технологій, розповсюдження порнографічної продукції серед дітей, примушування дітей до участі у створенні порнографічної продукції. На жаль, законодавець не передбачив відповідальності за втягнення дітей у створення порнографічної продукції, а також не встановив різний ступень кримінальної відповідальності за залучення малолітніх та неповнолітніх дітей до виготовлення порнографічної продукції.

Стаття 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів

1. Ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні – караються штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, з конфіскацією порнографічних предметів та засобів їх виготовлення і розповсюдження.

2. Ті самі дії, вчинені щодо кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру, а також збут неповнолітнім чи розповсюдження серед них творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, – караються штрафом від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією порнографічної кіно- та відеопродукції, засобів її виготовлення і демонстрування.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі, – караються позбавленням волі на строк від трьох до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

4. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені щодо творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, або примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, зобра

жень або кіно- та відеопродукції, комп'ютерних програм порнографічного характеру – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

5. Дії, передбачені частиною четвертою цієї статті, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з отриманням доходу у великому розмірі, – караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією порнографічних предметів, кіно- та відеопродукції, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, засобів їх виготовлення, розповсюдження і демонстрування.

Примітка. Отримання доходу у великому розмірі має місце, коли його сума у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

16

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Згідно з останніми змінами до Закону «Про телекомунікації», оператори та провайдери телекомунікацій (суб'єкт господарювання, який має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій із правом на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж) зобов'язані на підставі рішення суду обмежувати доступ своїх абонентів до ресурсів, через які здійснюється розповсюдження дитячої порнографії, а також зберігати та надавати інформацію про з'єднання свого абонента у порядку, встановленому законом.

Усі ці нормативно-правові документи рекомендують проведення широкої інформаційно-освітньої роботи серед учнів та студентів, батьків, спрямованої на формування безпечних моделей поведінки, які б попередили потрапляння у ситуації насильства чи експлуатації в системі ІКТ.

РОЗДІЛ 2. Новітні підходи щодо організації профілактичної педагогічної

діяльності

2.1. Основні напрями роботи в навчальних закладах

Моральні якості, поведінка дітей та молоді на сучасному етапі формуються переважно під впливом стихійних факторів суспільного оточення. Можемо стверджувати, що сьогодні одним з найпотужніших із цих факторів є вплив на свідомість підростаючого покоління інформаційно-комунікаційних засобів (телебачення, Інтернет, мобільні телефони). Адже інформація, що містить елементи насильства, жорстокості, агресії неконтрольовано пропагується через засоби масової комунікації і формує відповідні моральні якості, естетичні смаки, які моделюють поведінку підростаючого покоління.

Як показує практика, за відсутності чіткої регуляції поведінки особистості внаслідок несформованості в суспільстві чітких норм та цінностей, виникають девіації, які відбуваються внаслідок розриву між культурними цілями суспільства та соціально схваленими засобами їх досягнення, що впливає на формування девіантної поведінки підростаючого покоління.

Девіантна поведінка (від лат. *deviatio* – відхилення) – система дій вчинків людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам або визнаним у суспільстві моделям і стандартам поведінки.

Виходячи з вищезгаданого, при девіантній поведінці людина не дотримується вимог соціальної норми, обирає протиправні дії в тій чи іншій ситуації, що веде до асоціальної взаємодії особистості та суспільства, групи та суспільства, особистості та групи. Як показує практика, девіантна поведінка все частіше проявляється під час перебування в інформаційно-комунікаційному просторі.

Необхідно відмітити, що розвиток інформаційних технологій має також негативний вплив на безпеку життя дітей і молоді, тому що через це агресивно налаштовані особи отримали ще низку інструментів для здійснення насильницького тиску. Мова йде про використання мобільних телефонів, чатів, інтернет-сайтів як засобів проявів насилля над особистістю в навчальному закладі.

Слово буллінг (англійською *bullying*, від *bully* – хуліган, забіяка, грубіян, гвалтівник) означає залякування, фізичний або психологічний терор стосовно дитини з боку групи дітей, молоді, спрямований на те, щоб викликати в неї страх і тим самим підкорити її собі. В останні 20 років це поняття стало міжнародним соціально-психологічним і педагогічним терміном. Використання мобільних телефонів, чатів інтернет-сайтів як інструментів буллингу отримало назву «кібербуллінг».

Неправомірні дії з використанням ІКТ не лише ставлять людину в залежне становище, але й завдають величезну моральну шкоду суспільству і є серйозною перешкодою на шляху подолання нерівності та дотримання людських прав.

У цьому зв'язку постає нагальна потреба активізації морально-правового виховання дітей, молоді, одним із завдань якого є формування активної життєвої позиції у правовій сфері, тобто непримиримого ставлення до порушення прав людини, розуміння підростаючим поколінням ролі та суті держави і права, знання основних законів України, принципу єдності прав, свобод, обов'язків і відповідальності. Вирішення цих проблем потребує підвищення ефективності виховного впливу на дітей і молоді за

рахунок застосування нестандартних методів і форм виховної роботи, оптимального використання резерву позанавчального часу, виявлення якостей вихованця, що сприятимуть формуванню звички правильної поведінки.

Педагогічним колективам навчальних закладів слід звернути увагу на розвиток якостей морального орієнтування в оточуючому середовищі, вміння коректно і безпечно задовольняти життєві потреби в процесі спілкування. Орієнтування учнів, студентів на безпеку життєдіяльності як спосіб впровадження позитивного, соціального досвіду має якомога швидше увійти в педагогічний арсенал педагогів.

Головними завданнями навчально-виховних заходів щодо запобігання впливу ІКТ та її складових – кібербулінгу, дитячої порнографії, «улещування» з сексуальною метою, ігровою комп'ютерною залежністю є: підвищення загального рівня правової свідомості дітей, молоді та батьків, рівня обізнаності з проблем порушення прав людини, навчання моделям безпечної поведінки, вироблення вміння протистояти негативним впливам, толерантного ставлення до потерпілих від насильства. виховання поваги до прав та основних свобод людини.

З метою поглиблення правових знань учнів, студентів та формування вміння співвідносити в житті норми моралі та права необхідно застосовувати такі форми правового навчання, як диспути, дискусії, конференції, постійнодіючі правові лекторії, курси, вікторини правових знань, тренінги, тематичні вечори, зустрічі з працівниками правоохоронних органів, соціальних служб, тематичні виховні години. У процесі навчально-виховної роботи необхідно довести до відома учнів, студентів ознаки і прояви порушень їх прав, а також підкреслити, що будь-яке насильство над особою переслідується законом. Зокрема, покарання за злочини проти дітей передбачено низкою статей Кримінального кодексу України: доведення дітей до самогубства – ст. 120; заподіяння тілесних ушкоджень – ст. 121–125; погрози і мордування – ст. 126; катування – ст. 127; експлуатація дітей – ст. 150; сексуальна експлуатація неповнолітніх, використання їх у порнобізнесі (ч. 2 ст. 150); статеві злочини проти дітей – ст. 155; розбещення неповнолітніх – ст. 156; втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність – ст. 304; проституція, примушування чи втягнення до заняття проституцією – ч. 3 ст. 303; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, вчинені із залученням малолітнього або малолітньої – ч. 3 ст. 307; спонукання неповнолітніх до застосування допінгу – ст. 323; схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів – ст. 324.

Головне завдання при проведенні виховної, просвітницької роботи – формування моральної культури особистості, яка включає такі компоненти: індивідуальну моральну свідомість, моральні почуття, моральні стосунки, поведінку і спілкування. Індивідуальна моральна свідомість повинна включати в себе ідеали, погляди, переконання, прагнення особистості, що становлять духовно-моральну основу формування моральної культури та поведінки особистості при користуванні ІТК.

Культура поведінки і спілкування втілює в собі результати виховання, ступінь розвитку моральної свідомості особистості. Визнання загальних правил поведінки, знання основних категорій етики (добро, зло, совість, честь, гідність, справедливість, щастя, сенс життя) – ще не показник моральної культури особистості. Знання повинні знайти форму вияву в діяльності, спілкуванні, відбиваючи глибину засвоєння норм поведінки

19

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

і здатність втілити їх у життя. Враховуючи, що спілкування в Інтернеті анонімне, діти та підлітки, а також дорослі часто ведуть себе в кіберпросторі так, як вони ніколи не дозволили б собі в реальному житті. Особливо ж підлітки намагаються здаватися «дорослими» та «крутими», вживаючи ненормативну лексику, принижуючи інших, заля

куючи, описуючи себе як старших та «інших» або розсилаючи непристойні матеріали. Інформаційні комунікаційні технології створюють можливість того, що об'єктом чи жертвою порушень прав дитини можна стати де завгодно – в навчальних закладах, вдома, в інтернет-кафе, сидючи біля комп'ютера або користуючись мобільним. Кібербулінг використовує повідомлення мобільних телефонів (наприклад, SMS, MMS), відеозаписи мобільних телефонів, спілкування в чатах, на приватних сторінках Інтернету тощо і дає можливість принижувати та переслідувати дитину. Діти не повинні тримати в собі випадки порушення їхніх прав, а повідомляти дорослим для вироблення спільних протидій.

Підліткам необхідно надавати також інформацію про випадки потрапляння в сексуальне рабство через Інтернет та інші ІКТ. Це може відбуватись кількома шляхами. Для цього можна навести приклади: «Чоловік А., 40 років, запросив до себе в гості подивитися колекцію маленьких машинок хлопчика 11 років. Удома він йому запропонував напій, в який підмішав наркотик. Хлопець не пам'ятав, як чоловік його сексуально пестив і записував це на вебкамеру. Пізніше громадянин А. протягом року примушував хлопця приходити для задоволення своїх сексуальних утіх, погрожуючи, що запустить відео в Інтернет і скопіює та надішле батькам».

Діти спілкуються з особами, які пропонують знайомства. Такі знайомства все частіше пропонуються для надання чи отримання сексуальних послуг. Сьогодні немає засобів впізнання особи, з якою спілкуєшся в Інтернеті, тому важко перевірити інформацію щодо співрозмовника. Є дуже багато випадків, коли себе видають за інших, приписуючи собі гарну зовнішність, риси характеру, захоплення тощо. «Друг» по спілкуванню в Інтернеті може виявитись не таким, яким він себе описував, бути втричі старшим від вказаного віку. Зустрічі з такими особами «вживу» можуть бути небезпечними. Також трапляються випадки, коли «друзі по листуванню» просять надіслати фотокартки, а потім використовуючи монтаж, роблять знімки сексуального характеру та розміщують їх на порносайтах.

Це поширені види насильства в ІКТ.

Проблема насильства є надзвичайно складною для вивчення, а отже й для визначення шляхів протидії цьому явищу. Тому нагальне завдання – змінювати терпиме ставлення членів суспільства до насильства над дитиною з допомогою інформаційних технологій, зокрема через проведення широкої просвітницької роботи, спрямованої на подолання стереотипів у суспільних і сімейних відносинах та впровадження гуманістичних моральних і культурних цінностей у свідомість громадян.

Ця проблема небезпечна тим, що від неї страждають діти. Страждають не лише від насильства щодо себе і своїх близьких, а й спостерігаючи за насильством у суспільстві, а в подальшому – переносять цей негативний досвід у власне життя.

Аналіз підтверджує, що діти вчать правил поведінки, спостерігаючи за іншими. Вчені поставили собі запитання: що власне викликає агресію – вигляд агресора чи його жертви? Результати наукових досліджень засвідчили:

а) образ болю, крові і мук жертви спонукають до агресії такою ж мірою, як вигляд агресора;

б) учні, до яких не застосовувалась словесна агресія (не ображалась їхня особиста гідність), але які переглядали сцени фізичної агресії, присуджували більшу кару, ніж ті, котрих ображали і висміювали, але котрі не споглядали сцен агресії. Крім того, споглядання насильства більше провокує агресивну поведінку, ніж особиста образа.

У дітей, котрі зазнають насильства в будь-яких формах, експерти-психологи відзначають такі особливості, які можна диференціювати на вроджені, або біологічно обумовлені, та набуті – сформовані вихованням або соціальною ситуацією розвитку,

насамперед впливом суспільства.

Як біологічні фактори можна виокремити певний тип нервової системи, незбалансоване співвідношення процесів збудження та гальмування. Як правило, це діти з підвищеною збудливістю, не сформованістю психологічних захистів, фізичними та психічними вадами, каліцтвами, іноді й недостатніми розумовими здібностями.

У зв'язку із цим необхідно підкреслити, що особливої уваги класного керівника, психолога, соціального педагога потребують такі сфери стосунків підлітків, як:

- стосунки з однокласниками та однолітками;

- стосунки з батьками та іншими членами сім'ї;

- стосунки з особами, які можуть чинити негативний вплив тощо. З метою привернення увагу людства до даної проблеми, Європейською спільноту 10 лютого визнано Днем безпечного Інтернету. У навчальних закладах освіти у 2009 р. вперше почали організуватися заходи, присвячені цій даті. Вчителі, батьки, діти та підлітки можуть використовувати інтернет-сторінку <http://www.onlandia.org.ua> для отримання інформації про безпечне користування Інтернетом та різні заходи, які проводяться в цьому напрямі, а також замовляти безкоштовні тренінги для дітей 7–14 років.

Під час проведення виховних заходів необхідно звертати увагу на проблеми дітей, пов'язані із впливом ІКТ, як на порушення прав людини, розв'язувати їх наслідки та шляхи попередження. Слід формувати знання і навички учнів щодо безпечного користування Інтернетом, мобільним телефоном.

Водночас рекомендується під час проведення уроків, виховних заходів довести до учнів, студентів важливість створення в Україні відкритого інформаційного суспільства та розвинутої телекомунікаційної інфраструктури.

Необхідно підкреслити, що розвиток науки і освіти суттєво залежить від впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Глобальна комп'ютерна мережа Інтернет – це всесвітня мережа, інформаційне та інтелектуальне наповнення якої охоплює всі сфери людської діяльності.

Успішному формуванню норм етики, культури користування інформаційними засобами зв'язку в шкільному колективі сприяє набуття учнями, студентами знань про те, що таке ІТК, про правила користування Інтернетом, яка їх суть та природа.

Виховання починається із засвоєння особистістю норм і правил культурної поведінки в суспільстві, є складником морального виховання підростаючого покоління і передбачає низку конкретних вимог:

- прищеплення особистості необхідних навичок поведінки в суспільстві, на вчальному закладі, сім'ї;
- виховання культури вчинків у різних ситуаціях і навичок позитивних взаємин у різних видах діяльності;
- виховання певних елементів моральної свідомості й моральних почуттів, які мають сформуватися в особистості в процесі поступового її ознайомлення із навколишнім світом.

Проблеми етики поведінки та взаємин рекомендується обговорювати в процесі виховних заходів.

Наприклад:

Бесіда «Я – культурна людина в реальному та віртуальному середовищі»

Питання для обговорення

1. Визначення понять «культура поведінки», «етикет», «культура спілкування в Інтернеті». Культура поведінки – дієвий вияв поваги до навколишніх. 2. Зміст поняття «культура спілкування». Правила культури спілкування. «Як я хочу, щоб спілкувались зі мною, і як я маю відповідати на грубість». 3. Зміст поняття «культура діяльності». Правила культури використання інформаційних технологій.

Навчально-дослідні завдання

1. Підготувати реферативні виступи про дотримання етикету в ІКТ. 2. Придумати гумористичні мініатюри, розіграти короткі сценки, що спонукають діти помічати помилки у своїй поведінці і виправляти їх.

3. Описати портрет ідеально вихованої людини.

4. Обов'язково ознайомити учнів з рекомендаціями щодо дотримання правил експлуатації інтернет-мережі, мобільних телефонів.

5. Обговорити, чого діти не хотіли б отримувати в Інтернеті та на мобільні телефони. Без знань регуляторами поведінки людини будуть прості емоції, які ведуть до не передбачуваних дій. Наявність правових знань допоможе дітям долати різні труднощі, конфліктні ситуації, внутрішні суперечності, вибрати з різних ситуацій тільки ті, які відповідають нормам права і моралі.

Необхідно підкреслити, що особа, у якої сформовані правові погляди і переконання, не лише усвідомлює їх істинність, а й готова діяти відповідно до вимог законів. *Правове виховання* – це цілеспрямована організація діяльності та спілкування особистості з метою формування правосвідомості як основи формування досвіду правової поведінки.

Правова поведінка – це усвідомлена законослухняна діяльність людини у всіх сферах життя; звичка дотримуватися закону, співвідносити свої дії у будь-якій ситуації з законом.

Отже, завданнями правового виховання є:

- формування в особи поваги до законів та норм моралі, правильною правовою орієнтації;
- формування переконаності в необхідності верховенства права для суспільства та його членів;
- підготовка молоді до свідомого вибору правомірних варіантів поведінки, участі у боротьбі з правопорушеннями і нормами суспільної моралі;
- формування звички додержуватися чинного законодавства, почуття особистої відповідальності за свою поведінку, розуміння невідворотності покарання за порушення закону;
- формування в дітей та молоді глибокого розуміння своїх юридичних і моральних прав та обов'язків, виховання внутрішньої потреби захисту суспільних та особистих інтересів від злочинних зазіхань;
- озброєння системою правових знань, моральних норм поведінки. Оскільки вся виховна робота спрямовується на формування соціальної активності особистості, одним із завдань правового виховання є формування в учнів активної позиції у правовій сфері, тобто нетерпимого ставлення до порушень прав людини,

Ефективними засобами правовиховного впливу є такі форми правового навчання, як диспути, дискусії, конференції, постійно діючі правові лекторії, конкурси, вікторини правових знань, тематичні вечори, зустрічі з працівниками правоохоронних органів, тематичні виховні години, створення телефонів довіри, які розширюють правові знання дітей та молоді, формують уміння співвідносити в житті норми моралі та права, застосовувати правові знання в повсякденному житті, за напрямками: • право і мораль;

- дисципліна – свобода чи необхідність;
- як захиститися від насильства;
- що робити у кризовій ситуації, до кого і як звертатися.

Важливо, щоб зміст бесіди, лекції, їх головна ідея і методика проведення, тематика бесід були продумані до проведення заходу:

Приблизна тематика бесід:

1. Користь і небезпеки Інтернету;
2. Насильство в Інтернеті;
3. Кібербуллінг як проблема порушення прав людини;
4. Права людини. Конвенція ООН про права дитини;
5. Кримінальний кодекс і правила поведінки учнів у суспільстві;
6. Українське законодавство, міжнародні документи та законодавство зарубіжних країн щодо запобігання насильства та експлуатації дітей;
7. Культура користування мобільним зв'язком – морально-правові основи; 8.

Механізм захисту своїх прав в Україні (суд, правоохоронні органи): Виховний захід можна розпочати з ознайомлення з виставкою літератури, а також буклетів, плакатів з даної теми. Можна використати відеофільми. Наводячи ті чи інші приклади, необхідно викликати у слухачів певне до них ставлення, бажання дати їм відповідну оцінку.

Виховна година «Кібербуллінг як проблема порушення прав людини»

План

1. Міжнародні законодавчі акти у сфері захисту прав дитини.
2. Законодавчі акти в сфері захисту прав людини в Україні.
3. Що таке інформаційно-комунікаційні технології і як вони використовуються? 4.
- Визначити негативні наслідки кібербуллінгу для особистості, сім'ї, суспільства. 5.
- Правові основи захисту людини від кібербуллінгу.
6. Які шляхи попередження та захисту ви можете запропонувати?
7. До кого необхідно звернутися жертві кібербуллінгу?

Рекомендується під час обговорення питань з проблем негативного використання інформаційних технологій учнями, студентами надати можливість усім учасникам висловлюватись та брати активну участь в обговоренні проблеми.

Наприклад: з перелічених прав виберіть два і поясніть, які з них пов'язані з проблемою насильства над людиною, з використанням кібербуллінгу: • право на життя;

- право на рівність;
- право на особисту свободу і безпеку;

- право на рівний захист законом;
- право на захист від різних форм дискримінації;
- право на здоров'я;
- право на свободу від тортур та інших нелюдських, жорстоких або принизливих дій та покарань.

Виховна година «Насильство – про що варто знати»

План

- Мережа Інтернет і насильство – який взаємозв'язок?
- Які вимоги Конвенції ООН про права дитини щодо протидії насильству над дітьми?
- Які основи захисту суспільства забезпечує Закон України «Про захист суспільної моралі»?
- Що ви знаєте про насильство в Інтернеті? Які його види існують? • Як ви вважаєте, які негативи несуть мобільні телефони?
- Яку небезпеку криє Інтернет для людини?
- Узагальнимо: яку шкоду можуть приносити нам сучасні інформаційні й комунікаційні технології? З якими неприємностями можлива зустріч в мережі Інтернет?

У рамках заходу необхідно звернути увагу на правила безпеки використання мережі Інтернет.

Це необхідно знати:

- Не розповсюджуй інформацію про себе і своїх батьків: відео, фото, адреси, телефони, номер школи, стан доходів тощо.
- Зауваж, що коли ти спілкуєшся з ким-небудь в Інтернеті, той, з ким ти листуєшся, не завжди говорить правду щодо свого віку, статі тощо.
- Не відсилай своє фото незнайомій людині, бо невідомо, як його можуть використати.
- Попереджай батьків або друзів про свої віч-на-віч зустрічі з другом по листуванню в Інтернеті. Якщо ти домовився про зустріч з інтернет-другом, уникай безлюдних місць та пізніх годин.
- Ігноруй, не відповідай на ненормативну лексику, непристойні пропозиції. • Про підозрілі та непристойні повідомлення повідомляй вчителів, батьків, або адміністрацію інтернет-кафе (якщо ти там знаходишся).
- Отримуючи повідомлення та привабливі пропозиції на мобільний телефон або через Інтернет, зважай, що вони часто є неправдивими.
- Не вживай ненормативну лексику, не ображай інших, не представляйся старшим, ніж ти є.
- Не реєструйся на сайтах знайомств для дорослих.
- Не заходь на порнографічні сайти, бо вони розповсюджують віруси. • Узгодь з батьками години роботи на комп'ютері (багаторазове сидіння біля комп'ютера шкідливе для здоров'я та психіки).

Можливий варіант підсумку: щоб захистити себе потрібно досконало знати свої права, які містяться і в міжнародних документах, і в законодавчих актах держави, а також моральні принципи поведінки в суспільстві.

Бесіда «Що я знаю про Інтернет»

План

1. Що таке Інтернет, передумови виникнення Інтернету?
2. За допомогою чого з'єднуються комп'ютери? Що для цього потрібно?
3. Яка практична користь Інтернету?
4. Назви небезпеки використання Інтернету?
5. Моя поведінка в Інтернеті.
6. З якою метою ви використовуєте Інтернет?

Необхідно постійно висвітлювати дану проблему в оформленні стендів, стінних та радіогазет, а також створювати клуби, гуртки, загони, робота яких спрямована на формування у підростаючого покоління норм моралі і етики, захисту своїх прав та прав оточуючих.

Також необхідно активізувати діяльність органів учнівського самоврядування щодо формування в учнів соціальної активності, морально-правової свідомості, здорового способу життя, культури поведінки, відповідальності за власні вчинки.

2.2. Підвищення професійного рівня педагогічних працівників

Головні завдання навчально-виховних заходів щодо запобігання неправомірним діям з допомогою мобільного зв'язку та Інтернету – підвищити загальний рівень правової свідомості дітей, молоді та батьків, культури поведінки в суспільстві, рівень обізнаності з проблем порушення прав людини, навчання моделям безпечної поведінки, виховання поваги до прав та основних свобод людини, толерантного ставлення до потерпілих від порушень культури комунікації.

Ці аспекти вимагають обґрунтування сутності, концепції, змісту, форм, особливостей організації методичної роботи щодо захисту дітей від жорстокого поводження в системі такого захисту в Україні.

Педагогічні працівники повинні в навчально-виховному процесі акцентувати увагу на вихованні правомірної, моральної поведінки, мобільної та Інтернет культури спілкування серед дітей і молоді. У навчальних закладах необхідно розробити цілісну систему взаємопов'язаних дій і заходів, які ґрунтуються на досягненнях науки, передовому досвіді й конкретному аналізі роботи фахівців у системі інформаційних технологій. Діяльність має бути спрямована на всебічне підвищення професійної майстерності кожного педагога і спрямована на збагачення й розвиток творчого потенціалу колективу навчального закладу, а в результаті – на підвищення якості навчально-виховної роботи у сфері формування культури ІКТ-спілкування дітей і молоді.

У закладах освіти склалася певна система науково-методичної роботи, яка включає масові, групові та індивідуальні форми. Масові форми: цільові семінари, практикуми, педагогічні читання, науково-практичні конференції, симпозіуми та ін. Групові форми:

педагогічні та вчені ради, методичні об'єднання, творчі групи, школи передового педагогічного досвіду, педагогічної майстерності, практикуми, тренінги та ін. Індивідуальні форми роботи: самоосвіта, наставництво, стажування, наукові дослідження та ін.

Пропонується тематика постійно діючого семінару для різних категорій педагогічних працівників навчальних закладів.

Семінар «Соціально-педагогічна робота

щодо подолання негативного впливу на дітей Інтернет-мережі» Мета

заняття: формування у педагогічних працівників уявлень про проблеми й не безпеки використання комп'ютерних систем.

Питання для обговорення

1. Можливі небезпеки Інтернету для дітей і молоді.
2. Кібербулінг як злочин. Проблема порушення прав людини.
3. Що необхідно знати про насильство в Інтернеті. Які його види існують? 4. Заходи попередження насильства, сексуального розбещення дітей за допомогою комп'ютерних систем.
5. Правила та безпечне використання інформації в Інтернеті.
6. Сім'я як об'єкт соціально-педагогічної діяльності.
7. Форми і методи соціально-педагогічної роботи щодо безпечного використання Інтернету.
8. Інноваційні технології соціально-педагогічної роботи щодо захисту дітей від небезпеки кібербулінгу (обмін досвідом роботи).

У процесі роботи семінару рекомендується обговорити міжнародні документи, які звертають увагу на необхідність захисту дітей від негативного впливу сучасних інформаційних технологій. Це Конвенція ООН про права дитини (ст. 34) і Факультативний Протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, а також Конвенція Ради Європи з попередження злочинів у кіберпросторі.

Замість об'єднань також можуть бути створені постійно діючі психолого-педагогічні семінари для всіх або для педагогів окремого фаху (у даному випадку – вчителі інформатики, основ безпеки життєдіяльності та правознавства) з найбільш важливих питань навчально-виховного процесу, а також семінари-практикуми з педагогами і вихователями різних категорій, творчі групи щодо впровадження в практику роботи передового педагогічного досвіду, досягнень психолого-педагогічної науки у сфері використання інформаційних технологій.

Для удосконалення науково-теоретичної підготовки замість методичних об'єднань у навчальному закладі можуть організовуватися динамічні групи педагогів як одного, так і різних предметів, які працюють не за фахом, а за тематичним, проблемним принципом і об'єднують зусилля вчителів суспільно-гуманітарних, природничо-математичних та інших дисциплін для розкриття суті й шляхів розв'язання таких актуальних проблем, як використання інформаційних технологій в системі життєдіяльності дитини, формування культури мобільного зв'язку.

На рівні середньої школи, вищих навчальних закладів вивчення цих явищ та заходів щодо запобігання їм повинно бути введено до навчальних програм, курсів з таких дисциплін, як «Правознавство», «Основи безпеки життєдіяльності», Основи інформатики, «Людина і суспільство» та ін.

У плані роботи методичного об'єднання можуть бути заплановані такі види діяльності:

- засідання, присвячені обговоренню змісту програм спецкурсів, навчально методичних посібників з проблем використання інформаційних технологій, захисту прав дитини, запобігання насильству й експлуатації, можливих у разі порушення культури і правил спілкування в Інтернеті та в мобільному зв'язку;
- вивчення законодавчих актів, нормативних документів, інструкцій, наказів, обговорення науково-методичної літератури, що відображають проблему порушення культури спілкування та проявів різних видів насильства при використанні ІКТ;
- проведення відкритих уроків, виховних заходів і взаємовідвідування різних форм навчально-виховної діяльності;
- вивчення та пропагування педагогічного досвіду з даної проблеми; • підготовка сценаріїв, рефератів, уроків, лекцій тощо для використання в навчально-виховній роботі з учнями;
- обговорення досвіду зарубіжних країн щодо запобігання неправомірному використанню інформаційних засобів зв'язку і насильства над особистістю; • розроблення методик щодо вивчення та прогнозування морально-ціннісних орієнтацій учнів;
- обговорення та затвердження експериментально-дослідних майданчиків, творчих груп наукових досліджень, методик, передових технологій навчання і виховання з проблем використання інформаційних засобів зв'язку і захисту прав людини.

Отже, з урахуванням вищенаведеного, можна зробити висновок, що з метою удосконалення методичної роботи з педагогічними працівниками навчальних закладів необхідно розглянути її принципи та функції, визначити параметри основних її форм, сформулювати основні критерії виховної та профілактичної роботи з поясненням дітям етичних норм та небезпек при користуванні Інтернетом та мобільним зв'язком, вимоги до її організації, а також визначити головні завдання таких масових форм методичної роботи, як педагогічні читання, науково-практичні конференції, семінари, школи передового педагогічного досвіду та інші, розглянути основні вимоги до організації роботи педагогічних колективів над єдиною науково-методичною темою (проблемою), звернути увагу на питання моделювання передового педагогічного досвіду та впровадження його в практику навчально-виховної роботи.

Необхідно навчально-виховний процес спрямувати насамперед на те, щоб мінімізувати розрив між існуючими та необхідними знаннями педагогів у сфері використання інформаційно-комунікаційних засобів зв'язку, правового захисту дітей від насильства, порнографії, приниження, кібербулінгу та умінням використовувати ці знання на практиці. У системі науково-методичної роботи передбачити для обговорення:

- найактуальніші теми і проблеми, які дозволять сформулювати у студентів, педагогів знання, навички щодо запобігання неправомірному використанню інформаційних засобів зв'язку і чинити насильство над особистістю;
- юридичні знання з проблем насильства та жорстокого поводження з дітьми з допомогою мережі Інтернет, мобільних телефонів;

- права і обов'язки дитини в сім'ї, суспільстві, в освітніх закладах, обов'язки і відповідальність батьків, педагогів щодо дітей;
- відповідальність дітей та молоді, їхніх батьків або опікунів згідно з положеннями Адміністративного та Кримінального кодексів;

27

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

- перелік та повноваження служб, які опікуються дітьми, захищають їх права, створюють умови для реалізації прав, свобод і законних інтересів;
- свої права та обов'язки (педагогів) щодо захисту прав дітей (у ситуаціях неправомірного поводження з дітьми).

Педагог повинен:

- розпізнавати випадки порушення культури поведінки, прав дитини, насильства та жорстокого поводження з неповнолітніми при користуванні інформаційно-комунікаційними технологіями;
- звертатися до державних, недержавних установ і організацій з метою захисту і представництва прав та інтересів дитини;
- взаємодіяти з сім'єю дитини, державними та недержавними установами у формуванні мобільної культури та в разі виникнення проблем.

Система освіти має великі можливості щодо попередження різних форм негативного впливу інформаційних технологій на розвиток особистості.

Управління педагогічним процесом здійснює педагог, який повинен спроектувати навчально-виховну роботу, організувати співробітництво сім'ї та навчального закладу, оперативно контролювати хід процесу і вносити відповідні корективи, аналізувати досягнення, результати та виявляти недоліки, оперуючи визначеннями, методами, засобами і формами педагогічного процесу.

Отже, одним із головних завдань навчального закладу, сім'ї – виховання особистості, яка, маючи стійкі позитивні мотиви поведінки, діє в будь-яких обставинах у відповідності з моральними нормами поведінки.

2.3. Інформаційно-просвітницька робота з батьками

Найповніше духовну культуру особистості забезпечує виховна функція сім'ї. Сучасна сім'я має бути головною ланкою у вихованні дитини. Вона повинна забезпечити їй достатні матеріальні та педагогічні умови для інтелектуального, фізичного, морального та духовного розвитку.

Необхідність сильної державної сімейної політики зумовлена суспільними потребами: сім'я є спільником суспільства в розв'язанні його головних проблем, збереженні моральних основ, соціалізації дітей, розвитку культури та економіки. Отже, суспільство зацікавлене в такій сім'ї, яка здатна виробити та реалізувати власну життєву стратегію, забезпечити не лише своє виживання, а й розвиток дитини.

Враховуючи, що батьки готують свою дитину до майбутнього самостійного життя, яке несе в собі численні обов'язки як перед собою, так і перед суспільством, на навчально-виховні заклади системи освіти повинні здійснювати організаційно-практичну роботу щодо формування її педагогічної культури. З метою позитивного впливу

сім'ї на формування дітей слід усіляко підносити пріоритети родинного виховання, акцентувати увагу батьків на відповідальності сім'ї за виховання і долю дитини (ст. 51 Конституції України).

Така робота з батьками передбачає використання як просвітницьких форм і методів роботи, так і практичних занять: проведення тематичних батьківських зборів з актуальних питань виховання, зборів-диспутів, зборів-практикумів, коли батьки отри-

28

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

мують певні завдання, наприклад, для визначення рівнів моральної та правової свідомості дитини тощо; лекції, науково-практичні конференції, батьківські дні, тренінги та ін. Якщо немає можливості проводити довгі тематичні збори з батьками, порадьте їм зайти на сайт «Онляндія: безпечна веб-країна», сторінку для батьків⁶, а також порекомендуйте ставити фільтруючі програми на домашні комп'ютери з програм батьківського контролю⁷ або безкоштовно завантажити з веб-сайту Windows Live *«Использование службы семейной безопасности Windows Live OneCare Family Safety для защиты семьи в Интернете»*⁸.

Необхідно звернути увагу батьків на феномен впливу мережі Інтернет. Особливо це стосується широкого захоплення дітей спілкуванням в онлайні та мобільної телефонії, яке впливає на соціальні норми поведінки дітей та молоді.

Проблема полягає в тому, що нові інформаційно-комунікаційні технології несуть такі небезпеки, як насильство та порушення прав дитини, розбещення, залежність тощо. Діти дуже часто стають жертвами сексуального насилля через новітні ІКТ, залучаються з допомогою Інтернету та мобільного зв'язку до протизаконної діяльності, експлуатації як фізичної так і моральної.

У цьому напрямі робота з батьками учнів передбачає:

- ознайомлення з нормами етики користування мобільним зв'язком та спілкування в Інтернеті;
- ознайомленням з поняттями «жорстоке поводження», «насильство і експлуатація», методами та формами їх вираження в ІКТ (кібербулінг, «улецування» з метою сексуальної експлуатації, сайти, що пропагують насильство, порнографію, суїциди, наркотичні засоби, расизм, фашизм, антисемітизм);
- формування мотивації на раціональний діалог з дітьми, довірливі стосунки з ними, взаємодію з фахівцями з проблеми порушення культури мобільного зв'язку;
- формування досвіду (вмінь і навичок) запобігання неправомірним, асоціальним діям поводження щодо себе і своїх дітей при використанні мобільних телефонів та спілкування в Інтернеті.

У контексті даної проблеми можна провести заняття з батьками та розглянути питання:

- норми і етика користування мобільним зв'язком та Інтернетом;
- права та обов'язки батьків щодо виховання дітей;
- злочини проти життя, здоров'я і гідності особи;
- єдність та відмінність права і моралі;
- Комп'ютер та Інтернет удома – мода чи необхідність?;
- діти – жертви кібербулінгу;
- нормативно-правові акти щодо запобігання злочинів та насильства над дітьми в ІКТ;
- заохочення та покарання дітей у сім'ї (коштовні подарунки, мобільні теле

фони);

- особистий вклад батьків і їх відповідальність – моральна, юридична; • головні завдання морально-етичного виховання дітей. Живе спілкування з дітьми – запорука їх непотрапляння в залежність (комп'ютерну, наркотичну);

⁶ <http://www.onlandia.org.ua/html/vanhemmille.htm>

⁷ Parental Control: <http://www.consumersearch.com/parental-control-software>

⁸ <http://www.microsoft.com/rus/protect/products/family/onecarefamilysafety.msp>

29

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

- роль та педагогічні функції сімейних вихователів та ін.

Обговорити на батьківських зборах проблему *«Відповідальність батьків за виховання дітей»*

Питання для обговорення:

- Конституція України, Сімейний кодекс України, державні документи про права та обов'язки батьків, їхню відповідальність за виховання дітей. Готовність молодих батьків до виховання дитини.
- Виховання дітей у дусі гуманізму і високої моралі, турбота про здоров'я та фізичний розвиток. Відповідальність батьків за невиконання батьківських обов'язків: моральна, суспільна, юридична. Засоби громадського впливу: обговорення в комісіях сприяння сім'ї та школі, у справах неповнолітніх, батьківських комітетах школи, класу, матеріальне відшкодування за наслідки хуліганських дій дитини з використанням ІКТ. Кримінальна відповідальність батьків, дітей.
- Дорогі подарунки (мобільні телефони, комп'ютери) розкіш чи необхідність? Поради батькам та дітям щодо їх використання.
- Порушення етики користування мобільним зв'язком як правопорушення і злочин. Причини їх виникнення. Запобігання правопорушенням при використанні мобільного зв'язку.

«Круглий стіл» на тему: Закон України «Про захист суспільної моралі», його головний принцип. Це заняття рекомендується провести як відповіді на запитання батьків. На захід запрошуються працівники служби у справах дітей, працівники компаній інформаційних засобів зв'язку, соціальні працівники, працівники міліції, прокуратури, представники громадських організацій, що працюють у цьому напрямі, психологи. Для успішної організації заняття слід заздалегідь попросити батьків підготувати запитання, що стосуються різних аспектів відповідальності батьків за виховання дітей, їхніх правопорушень. Під час проведення «круглого столу» слід дати можливість батькам висловити свої думки з того чи іншого питання. Бажано також запропонувати виступити перед батьками запрошених учасників «круглого столу», які б висвітлили різні аспекти профілактики злочинів в Інтернеті, кібербулінгу, обговорити безпечне використання можливостей Інтернету, ознайомити батьків з правилами використання інформаційних технологій. Необхідно інформувати батьків з приводу того, що за певні матеріали, які можуть розповсюджувати їхні діти, може настати адміністративна або кримінальна відповідальність. Компанія Майкрософт Україна також проводить безкоштовні заняття, які можна замовити в Інтернеті на сайті «Онляндія: безпечна веб-країна»⁹.

Тематика практичних занять

1. Обговорити з батьками ситуації з питань культури поведінки, ставлення до естетичних та етичних цінностей їх дітей.
2. Запропонувати батькам провести спостереження за характерними проявами в

поведінці дітей з метою більш глибокого розуміння їхніх індивідуально-психологічних особливостей, поговорити з дітьми на певні теми:

- розвиток інтелекту, самостійність суджень, здатність до абстрактного мислення;
- моральні якості, ідеали, прагнення, мрії;
- плани на майбутнє, професійні інтереси;

⁹ www.onlandia.org.ua/training

30

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

- здатність до самовиховання, вміння керувати своєю поведінкою;
- особливості естетичних ідеалів;
- особливості поведінки в соціумі, наявність поваги, взаєморозуміння з однокласниками;
- сайти, яким дитина віддає перевагу;
- погодження з дитиною місця встановлення комп'ютера (так, щоб було видалено, що відбувається на екрані монітора) та годин перебування перед екраном. Якщо дитина не може сама стежити за часом, ставте біля комп'ютера будильник. Поясніть, що довготривале сидіння біля комп'ютера псує зір та погіршується загальне самопочуття;
- перегляньте галерею фото та відео в мобільних телефонах дітей (як показує практика, там часто міститься порнографія, відео зі сценами насильства. У разі виявлення поговоріть з дитиною, запитайте, навіщо вона так зберігає, і поясніть, що просте зберігання, згідно з Українським законодавством, веде до кримінальної відповідальності та покарання.

Ви можете також скористатися порадами на веб-сторінці «Онляндія: безпечна веб країна»¹⁰.

3. Корекційна робота з налагодження взаємостосунків із сином чи донькою в разі виникнення проблем в користуванні ІКТ. Індивідуальні консультації батьків. Під час обговорення ситуації рекомендується звернути увагу на питання:

- «мобільна культура» і її вплив на етичну поведінку дітей;

- причини, що призвели до неправомірних аморальних дій при використанні інформаційних засобів зв'язку;
- оточення, в якому опинилася дитина, у зв'язку з користуванням Інтернетом та мобільним зв'язком;
- риси характеру, що формуються в дитини в разі використання мобільного зв'язку та Інтернету з неправомірною, аморальною метою;
- вихід із ситуації, в яку потрапила дитина через порушення мобільної культури (обговорити реальні приклади);
- підбиття підсумків обговорених ситуацій.

Методи, які можна використовувати в подальшій роботі

Метод переліку ідей. Цей метод може бути сприятливим для початку роботи над новою темою чи проблемою. Він має на меті заохочувати вільне висловлювання ідей та утвердження відчуття відсутності цензурних обмежень. Практичне заняття за цим методом може проходити у формі диспуту.

Аналіз конкретних ситуацій – метод роботи з реальними життєвими ситуаціями,

спрямований на визначення певних проблем, недоліків та пошук шляхів їх уникнення чи подолання. Даний метод дає змогу пересвідчитись у реальності існування проблеми, проаналізувати причини її виникнення та визначити можливі шляхи запобігання. Для занять із запобігання насильству в Інтернеті та кібербуллінгу (через мобільний зв'язок) можна використовувати історію потерпілих, історії для розгляду мають бути невеликими та чітко розкривати суть проблеми.

Насамкінець, ще одна підказка для батьків – телефон безкоштовної Національної гарячої лінії з протидії домашньому насильству та захисту прав дитини Центру «Ла

¹⁰ <http://www.onlandia.org.ua/html/vanhemmille.htm>

31

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Страда-Україна», де можна отримати консультації щодо безпечного користування Інтернетом дітьми: 0-800-500-335 (безкоштовно зі стаціонарних телефонів), або 386 (для дзвінків з мобільних операторів Київстар та МТС).

Висновки

1. Батьки мають розуміти небезпеки, з якими їх діти можуть стикнутись в Інтернеті чи при користуванні мобільним.
2. Батьки несуть відповідальність за виховання дитини, держава зобов'язана їм у цьому допомагати.
3. Неповнолітній/неповнолітня може бути покараним/ою правоохоронними органами за скоєння злочину з використанням ІКТ.
4. Держава забезпечує захист дітей від заподіяння їм фізичної чи психічної шкоди.
5. Є інтернет-сторінки та гаряча лінія, де можна знайти поради чи проконсультуватися з певної проблеми, пов'язаної з користуванням ІКТ.

РОЗДІЛ 3. Профілактична робота щодо безпечного користування інформаційно-комунікативними

ТЕХНОЛОГІЯМИ

3.1. Загальні методичні рекомендації

Для того щоб запобігти всім тим негативним явищам та небезпекам, які очікують дітей в Інтернеті, необхідно їх навчити правильній поведінці та безпечному користуванню сучасними інтернет-технологіями.

Учителі та батьки повинні знати, що може бути небезпечним для дітей:

зараження комп'ютера вірусами;

- доступ та безпосереднє залучення до небажаного контенту (порнографія, жорстокість, наркотики, суїцид, міжнаціональна та релігійна ворожнеча, расизм, фашизм, молодіжні агресивні течії);

- ігри з небажаним змістом та ігрова залежність;

- контакти з незнайомими людьми і небезпека зустрічі з ними в реальності;

- неправдива інформація в Інтернеті;

- приниження і образи, переслідування, розбещення під час спілкування;

неконтрольовані покупки і використання «чорного» маркетингу. У школах і вдома необхідно ставити блокуючі програми. Батькам рекомендовано використовувати спеціальне програмне забезпечення для персональних комп'ютерів – так званий *«Батьківський контроль»*:

1. Windows Vista Parental Control

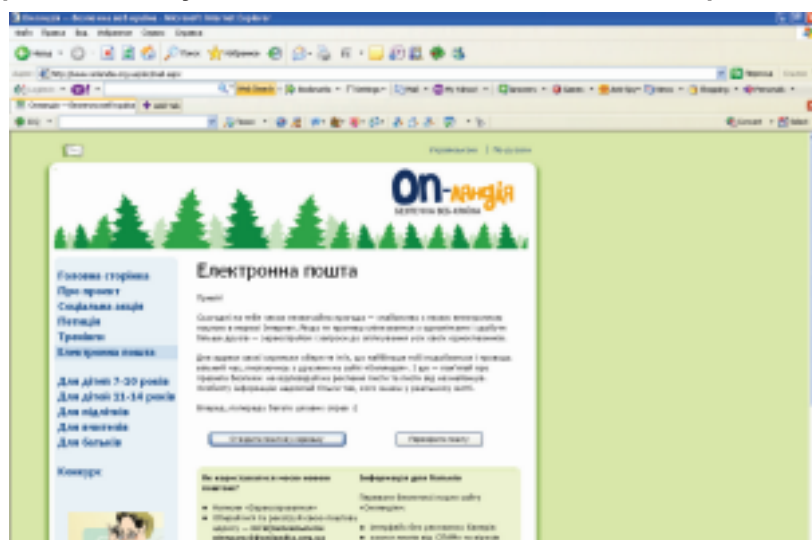
2. Windows Live Family Safety

2. Kaspersky Internet Security

3. Doctor Web

Такі програми дозволяють виставляти часові межі, в яких дитині дозволено користуватись Інтернетом, та блокувати сайти з негативним контентом. Також батьки можуть підписати угоду з дитиною про час користування комп'ютером, правила роботи та спілкування в інтернет-просторі.

Усім вчителям, батькам та дітям радимо звернутись на інтернет-сторінку **«Онляндія: безпечна веб-країна»** для отримання цікавої та практичної інформації. «Онляндія» – спільна ініціатива

програми Microsoft «Партнерство в навчанні», соціально відповідальних комерційних структур, неурядових організацій за підтримки громадсько-соціальних діячів.

Цей сайт містить матеріали українською та російською мовами для дітей, батьків і вчителів (інтерактивні сценарії, короткі тести), завдяки яким діти зможуть освоїти основи безпечної роботи в Інтернеті. На сайті подано доступну, практичну інформацію з інтернет безпеки, ознайомившись з якою, навіть починаючі користувачі зможуть ефективно використовувати ресурси мережі й захищати себе від небажаного контенту. На цьому сайті дитина також може створити власну безпечну електронну скриньку.

3.2. Урок «Безпечний Інтернет» для дітей-користувачів мережі Інтернет (7–10 років)

Мета: сформувати уявлення про небезпеки, які очікують на дітей під час користування Інтернетом та іншими інформаційно-комунікативними технологіями, ознайомити з правилами безпечного використання інформаційно-комунікативних технологій, розвинути навички безпечного використання Інтернету та інших інформаційно-комунікативних технологій.

Загальний час: 45 хвилин

1. Вступ – 10 хв.

Урок рекомендуємо почати з загального ознайомлення щодо користі, яку несе Інтернет. Для цього розкажіть, що 100 років тому, коли не було Інтернету, лист від родичів з України в Америку плив пароплавом та доставлявся сушею місяць. Потім стільки ж люди чекали відповіді. З появою літаків на доставку листа і відповідь стали чекати вже не 2 місяці, а 2 тижні. З появою Інтернету відповідь на відправлений лист можна отримати через кілька секунд.

¹¹ <http://www.onlandia.org.ua/html/pupils7-10.htm>

Запитайте учнів, чим ще корисний Інтернет і навіщо люди його використовують. Відповіді запишіть на дошці.

2. Безпечне користування Інтернетом – 20 хв.

Враховуючи юний вік дітей, найкраще ознайомити їх з безпечним користуванням Інтернетом через комікси, які представлені на сайті «Онляндія: безпечна веб-країна»¹¹.

На сайті представлені 2 оповідання-комікси:

Безмежний ліс – історія про дев'ятирічного Миколку, який вчиться користуватися комп'ютером та електронною поштою. Діти дізнаються про те, що таке Інтернет і що в ньому можна робити. Крім того, в історії розповідається про те, що в Інтернеті є речі, від яких слід захищатися.

Нові друзі Ганусі – це продовження історії «Безмежний ліс». Головною героїнею є двоюрідна сестра Миколки Ганнуса. В історії йдеться про публічний характер Інтернету, етикет в Інтернеті, публікацію зображень та авторські права.

Якщо можливо, спроекуйте сторінку на екран та подивіться разом з дітьми. Якщо такої можливості нема, то виберіть важливі речі з тексту, використайте за пропоновані варіанти відповідей та поясніть, чому деякі відповіді є неправильними.

3. Запитання до дітей: чи всі вони зрозуміли правила користування Інтернетом? – 5 хв.

- Нехай діти перерахують, а вчитель запише на дошці такі правила:
- не надавати інформацію про своє ім'я, адресу та дані про своїх батьків;
 - чужою поведінкою під час спілкування;
 - користуватися комп'ютером та Інтернетом з дозволу батьків;
 - тримати пароль комп'ютера в таємниці;
 - повідомляти батькам про проблеми, які виникають під час роботи з комп'ютером або в Інтернеті;
 - погоджувати з батьками сайти, на які можна заходити.

4. Нік – ім'я та можливості Інтернету – 5 хв.

Візьміть м'яч або щось подібне. Нехай діти стануть у коло. Запропонуйте їм придумати «нік», яким їх можуть називати при спілкуванні. Кидаючи м'яч, кожен називає своє нове придумане ім'я. Після цього запропонуйте назвати компоненти інформаційно-комунікаційних технологій, які вони знають і можуть використовувати: веб-сторінка, веб-камера, ISQ, Skype, електронна пошта, чати, певні соціальні мережі, блоги, інше. Так само під час кидання м'яча називається одна з технологій.

Якщо нема можливості кидати м'яч, нехай діти підходять до дошки і записують.

5. Підведення підсумків – 5 хв.

Тренер підводить підсумки, разом з дітьми згадує основні правила безпечної роботи в Інтернеті. Якщо є роздаткові матеріали, тренер ознайомлює дітей з ними та пропонує їх розібрати.

Інтернет підліткового віку (11 – 18 років)

Мета: сформувати уявлення про небезпеки, які очікують на дітей та молодь під час використання Інтернет та інших інформаційно-комунікаційних технологій, ознайомити з правилами безпечного використання інформаційно-комунікаційних технологій, розвинути навички безпечного використання Інтернет та інших інформаційно-комунікаційних технологій.

Для дітей старшого віку – 15–18 років – просимо зробити акцент на небезпеці втягнення до розповсюдження або виготовлення порнографії, бо це карається Кримінальним кодексом України.

Загальний час : 45 хв.

Необхідні матеріали:

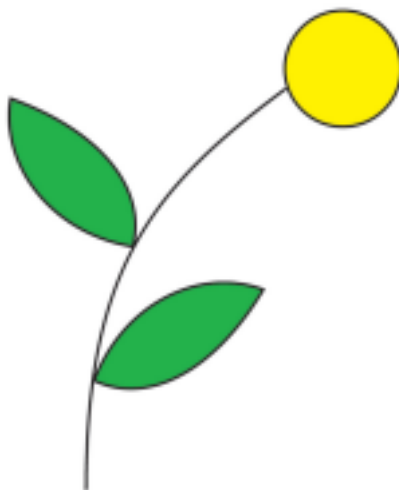
- аркуш ватману/дошка
- маркери/кольорова крейда
- кольорові стікери, бажано круглі

1. Вступ

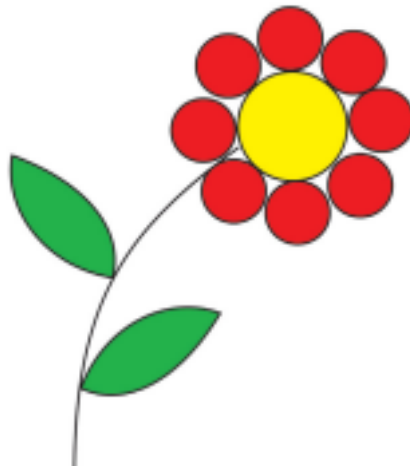
Урок рекомендуємо розпочати з мозкового штурму щодо користі Інтернету. Пропонується поставити запитання учням, що таке Інтернет та в чому полягає його користь. Можна записувати на дошці, а по закінченні вправи перечитати. Після цього вчитель робить коротке інформаційне повідомлення про те, коли та з якою метою було створено Інтернет.

2. Гра «Квітка»

Перед початком вправи вчитель малює квітку без пелюстків на аркуші ватману або дошці (див. мал. 1).

Мал. 1

Мал. 2

Вчитель роздає кожному учню/учениці стікери та дає завдання учасникам вигадати собі «нікнейм», який вони використовують для спілкування в Інтернеті, або ж той, який хотіли б використовувати, та написати його на стікері. Кожний/кожна учень/учениця підходить до аркуша з квіткою, називає нікнейм, своє реальне ім'я та хобі і наклеює стікер з нікнеймом на аркуш так, щоб стікер став пелюстком квітки. Аркуш з квіткою розміщується на стіні. Якщо квітка намальована на дошці, то вона залишається для наступної вправи (див. мал. 2).

3. Гра «Хто надіслав тобі листа?»

Для цієї вправи вчитель використовує «квітку» з попередньої вправи. Вчитель видає учням стікери і просить кожного написати позитивне побажання або просто хороші слова на стікері. А потім наклеїти їх поряд з будь-яким зі стікерів з нікнеймами на аркуші з квіткою. Кожен/кожна учень/учениця має наклеїти побажання до чужого нікнейму так, щоб власники нікнеймів не бачили, хто написав їм побажання. Учасники отримують побажання до свого нікнейму і намагаються вгадати, хто надіслав їм це «повідомлення» (див. мал. 3). У 99% учасники не можуть вгадати відправника повідомлення.

Вчитель робить висновок: так само відбувається і при спілкуванні в інтернет-просторі. Дуже складно перевірити, хто саме пише тобі листи, спілкується з тобою. Якщо учасники групи добре знайомі між собою, вони можуть вгадати відправника за по черком. У такому разі вчитель підсумовує, що в інтернет-просторі не існує почерків, тому ніколи не можна дізнатись, хто знаходиться по той бік комп'ютера або мобільного телефону.

Мал. 3

3. Інформація вчителя про небезпеки в інтернет-просторі та при використанні мобільних технологій

Після попередніх вправ рекомендується поговорити з дітьми про небезпеки, які можуть існувати в мережі Інтернет. Поставте питання дітям, що вони знають про ризики, які несе Інтернет, і, використовуючи інформацію з розділу 1, розкажіть про існуючі загрози для дітей при користуванні Інтернетом та мобільними технологіями. Інформація про небезпеки в інтернет-просторі та при користуванні мобільними технологіями має подаватися в залежності від віку учнів.

4. Правила безпечного Інтернету

Розкажіть учням, як уберегтися від небезпек в інтернет-просторі. Правила безпечного Інтернету містяться на сайті «Онляндія: безпечна веб-країна». Під час ознайомлення з правилами безпечного користування Інтернетом та мобільними технологіями, важливо зазначити, що необхідно не тільки піклуватися про свою безпеку, але й намагатися не порушувати права інших користувачів Інтернету та мобільних телефонів, не наражати на небезпеку своїх віртуальних та реальних друзів.

3.4. Тренінг для фахівців «Зробимо Інтернет та комунікаційні технології безпечними для дітей»

Мета: сформувати уявлення про небезпеки, які очікують на дітей та молодь під час використання Інтернету та інших інформаційно-комунікаційних технологій, ознайомити з правилами безпечного використання інформаційно-комунікаційних технологій, розвинути навички безпечного використання Інтернету та інших інформаційно-комунікаційних технологій.

Даний тренінг у цілому проводиться для фахівців, які в подальшому можуть використовувати окремі вправи для роботи з дітьми різних вікових категорій. Цей тренінг також можна проводити для дітей та молоді, вибираючи окремі вправи залежно від віку аудиторії.

Загальний час тренінгу: 7 годин (з обідньою перервою та перервами на каву. Без перерв – 5 год.)

Матеріали, необхідні для тренінгу:

- Аркуші ватману, папір
- Маркери, олівці
- Кольорові стікери (звичайні, та у вигляді фруктів, квіток)
- Клей, ножиці
- М'яч
- Маленький приз, сувенір
- Журнали. Газети (бажано з оголошеннями, ілюстраціями та інформацією про комп'ютери, новітні технології тощо)

- Копії Конвенції ООН про права дитини для кожного учасника

38

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

- Копії Факультативного протоколу до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі людьми, дитячої проституції і дитячої порнографії для кожного учасника
- Нарізані у вигляді пазлів правила безпечної поведінки в інтернет-просторі
- Стікери/аркуші паперу, нарізані у вигляді речей

Типова програма тренінгу

10.00–10.10 – Привітання учасників тренінгу від тренера. Представлення тренера. Ознайомлення з темою тренінгу

10.10–10.25 – Гра для знайомства «Квітка»

10.25–10.35 – Правила роботи

10.35–10.50 – Початкова вправа «Очікування від тренінгу»

10.50–11.15 – Комунікативні інструменти в мережі Інтернет та в мобільному теле фоні. Робота у 2 групах

11.20–11.20 – Рухавка

11.20–11.50 – Ризики, які існують при використанні інформаційно-комунікаційних технологій. Робота у 2 групах

11.50–12.00 – Гра на розуміння анонімності Internet (гра «Хто на тебе напав»? або Гра «Хто надіслав тобі листа?»)

12.00–12.30 – Інформація про небезпечні ситуації для дітей в під час використання інформаційно-комунікаційних технологій. Інформація тренера

12.30–13.00 – Конвенція ООН про права дитини та Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та знущань сексуального характеру. Робота в 4 групах

13.00–14.00 – Обідня перерва

14.00–14.15 – Робота з журналами. Індивідуальна робота

14.15–14.55 – Ризики для дітей та їх запобігання. Розробка правил безпечного ви

14.55–15.05 – Гра «Хто скоріше дістанеться до стіни / Рухавка

39

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

15.05–15.45 – Створення інформаційного постера (колаж) та меморандуму порозуміння

15.45–16.15 – Перерва

16.15–16.30 – Гра «Пазл»

16.30–16.45 – Заключна вправа «Що я візьму із собою»

16.45–16.55 – Заповнення вихідної анкети

16.55–17.00 – Побаження та завершення роботи. Роздаткові матеріали

Хід тренінгу

1. Гра для знайомства «Квітка» – до 15 хв.

Перед початком вправи тренер малює квітку без пелюстків на аркуші ватману (див. мал. 1).

Тренер дає завдання учасникам вигадати собі псевдоніми («нікнейми»), якими вони користуються при спілкуванні в інтернет-просторі або хотіли б використовувати, та написати його на стікері. Кожний/кожна учасник/учасниця виходить до аркуша з квіткою, називає нікнейм, своє реальне ім'я та хобі і наклеює стікер з нікнеймом на аркуш так, щоб стікер став пелюстком квітки. Ці нікнейми можна використовувати під час тренінгу. Аркуш з квіткою розміщується на стіні (див. мал. 2).

2. Правила роботи – до 10 хв.

Тренер за допомогою учасників складає правила роботи під час тренінгу та записує їх на аркуші паперу. Правила розміщуються в кімнаті, де проходить тренінг, так щоб до них можна було звертатися.

Серед правил можуть бути:

- приходити вчасно;
- вимкнути мобільні телефони;
- бути позитивно налаштованими;
- говорити по черзі, стисло;
- критикувати думку, а не людину/критикувати конструктивно;
- конфіденційність...

3. Очікування від тренінгу – до 15 хв.

Тренер пропонує учасникам написати свої очікування від тренінгу. Тренер роздає

учасникам стікери, які можуть мати форму фруктів, квіток ін. Поки учасники пишуть, тренер малює дерево. Кожен/кожна учасник/учасниця оголошує свої побажання та клеїть стікер на дерево (див. мал. 4).

40

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Мал. 4

4. Комунікативні інструменти в мережі Інтернет та в мобільному телефоні – 20–25 хв.

Робота у двох групах. Учасники об'єднуються у дві команди. Наприклад, «Одно класники» та «Контакти».

Дві команди отримують однакове завдання – написати на ватмані назви сучасних комунікацій та технологій, які використовуються молоддю та дітьми під час спілкування в Інтернеті за допомогою комп'ютера або мобільного телефону. Обидві групи повинні виконати завдання за 10 хвилин.

Можливі варіанти відповідей: веб-камера, ISQ, MSN, SMS, Skype, MMS, блютус, ігри, електронна пошта, чати, соціальні мережі (назви різних соціальних сайтів), форуми, блоги, мобільні з камерами та підключенням до Інтернету, назви сайтів тощо. Через 10 хвилин тренер зупиняє обидві команди. Кожна група по черзі зачитує свої варіанти відповідей, а інша викреслює слова, що збігаються, зі свого переліку. Переможцем стає група, у якої більше унікальних назв, що не повторюються.

Наприкінці вправи тренер робить *висновок*: у світі існує безліч технологій, які допомагають у спілкуванні і роблять його дуже простим. Але водночас час такі технології є також і небезпечними, тому дуже важливо знати, як використовувати ці технології,

щоб не потрапити в пастку та не стати жертвою злочину.

5. Ризики, які існують при використанні інформаційно-комунікаційних техно логій – 30 хв.

Тренер розподіляє учасників на дві групи та дає завдання групам подумати про те, яким чином певні засоби комунікації можуть бути небезпечними для дітей. Кожна група отримує новий лист ватману і окреме завдання.

Перша група має подумати та написати, чим можуть бути небезпечні інтернет-сайти, інтернет-ігри, електронна пошта, веб-камери, ISQ, чати, блоги.

41

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Друга група має подумати та написати, чим можуть бути небезпечні мобільні телефони, мобільні телефони з фото- та відеокамерами, SMS, MMS. На це завдання групи отримують 20 хвилин. Через 20 хвили учасники повертаються до загальної групи, та представник кожної групи презентує напрацювання в групах.

6. Ігри та розуміння анонімності мережі Інтернет – до 15 хв.

а) Гра «Хто надіслав тобі листа?»

Для цієї вправи тренер використовує аркуш ватману із вправи № 1 «Квітка». Тре нер видає учасникам стікери (бажано іншої форми, ніж пелюстки квітки) і просить кожного учасника написати позитивне побажання або просто хороші слова на стікері. А потім наклеїти їх поряд з будь-яким стікером з нікнеймом на аркуші з квіткою. Кожен учасник має наклеїти побажання до чужого нікнейму так, щоб власники нікнеймів не бачили, хто написав їм побажання. Учасники отримують побажання до свого нікнейму і намагаються вгадати, хто надіслав їм це «повідомлення» (див. мал. 3). У 99% учасники не можуть вгадати відправника повідомлення.

Тренер робить *висновок*: так само відбувається і зі спілкуванням в інтернет-просторі. Дуже складно перевірити, хто саме пише тобі листи, спілкується з тобою. Якщо учасники групи добре знайомі між собою, вони можуть вгадати відправника за почерком. У такому разі тренер підсумовує, що в інтернет-просторі не існує почерків, тому ти ніколи не можна дізнатися, хто знаходиться по той бік комп'ютера або мобільного телефону.

б) Гра «Хто на тебе напав?»

Один з учасників тренінгу виходить у центр кола та повертається обличчям до стіни, спиною до всіх інших учасників, які стають позаду. По черзі учасники торкаються особи, яка стоїть спиною до всіх. А ця людина намагається вгадати, хто її торкнувся. Далі учасники міняються.

Висновок, який мають зробити учасники: ти ніколи не знаєш напевне, хто знаходиться по той бік комп'ютера.

7. Інформація про небезпечні ситуації для дітей в Інтернеті – 30 хв.

Використовуючи інформацію з розділу 1 даного посібника, тренер у залежності від віку аудиторії робить презентацію про безпеки, які існують під час використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема Інтернету та мобільного зв'язку. Дуже важливо супроводжувати теоретичний матеріал прикладами та історіями. Учасники можуть ставити питання.

8. Конвенція ООН про права дитини, Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та знущань сексуального характеру – 20 хв.

Додаткові матеріали для вправи:

- Тексти всіх трьох Конвенцій та Факультативного протоколу

Ця вправа проводиться для групи спеціалістів, які працюють з дітьми, а також може проводитись під час роботи із старшокласниками. Вправа спрямована на ознайомлення учасників з міжнародними стандартами у сфері захисту прав дітей.

42

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Учасники розподіляються на 4 групи – одна отримує Конвенцію про права дитини, друга – Факультативний протокол, третя – Конвенцію про кіберзлочинність, четверта – Конвенцію про захист дітей від сексуальної експлуатації та зловживань сексуального характеру. За 10 хвилин групи мають проаналізувати тексти конвенцій. Завдання для групи, яка отримує Конвенцію, – знайти статті, які захищають дітей від тих форм порушення прав дитини, що частіше проявляються через використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (дитяча порнографія, торгівля дітьми – ст. 34, 35, дискримінація за різними ознаками – ст. 2, посягання на честь та гідність – ст. 16, фізичне і психологічне насильство – ст. 19 Конвенції). Завдання для групи, що отримує Факультативний протокол, – знайти статті, які стосуються дитячої порнографії (ст. 2, ст. 3) Завдання для групи, яка працює з Конвенцією про кіберзлочинність, – знайти статті в Конвенції, що стосуються захисту дітей від порушення їхніх прав через Інтернет (ст. 9 «Правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією»). Група, що отримує Конвенцію про захист дітей від сексуальної експлуатації та знущань сексуального характеру, має знайти статті, що містять положення про захист дітей від сексуального насильства через використання інформаційно-комунікаційних технологій (ст. 6 «Освіта для дітей», ст. 20 «Правопорушення, що стосуються дитячої порнографії», ст. 23 «Підбурювання дитини із сексуальною метою»). Через 10 хв. групи презентують інформацію всім учасникам.

9. Робота з журналами – 10–15 хв.

Тренер запитує: чи можете ви знайти в журналах об'яви про інтернет-фільтри, рекомендації щодо роботи в Інтернеті або інші програми, що захищають дітей від негативу, якого багато у всесвітній мережі Інтернет?

Кожен/кожна учасник/учасниця отримують журнал, аркуші з журналу/газети і намагаються знайти статтю чи оголошення, які б містили інформацію, як уберегтися від негативного впливу Інтернету (це можуть бути оголошення про антивірусні програми, нові форми захисту, правила безпечного користування технологіями). Та особа, яка першою знаходить інформацію, має повідомити про це і зачитати її. Якщо в колі є люди, які знайшли таку ж інформацію, вони також її оголошують.

Тренер має зробити *висновок*: ЗМІ майже не містять інформації, яка б допомогла захиститися від негативного впливу комп'ютера, Інтернету, інших комунікаційних технологій. Тому дуже важливим є навчання безпечним правилам поведінки щодо користування новітніми комунікаційними технологіями.

10. Ризики для дітей та запобігання їм. Розробка правил безпечного

користування Інтернетом та іншими комунікаційними технологіями – 40 хв.

Учасники знову об'єднуються у дві групи.

Перша група отримує завдання розробити рекомендації безпечної поведінки під час користування комп'ютером, Інтернетом та мобільним телефоном для дітей. *Друга група* має написати рекомендації для вчителів та батьків, як зробити корис т ування комп'ютером, Інтернетом та мобільними телефонами безпечним для дітей. За 20 хвилин учасники повертаються до загальної групи та презентують роботу в групах. Тренер та інші учасники можуть задавати питання, додавати інформацію.

43

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

11. Гра «Хто скоріше дістанеться до стіни» – 10 хв.

Ця вправа проводиться, якщо є простір, наприклад, на подвір'ї або на спортивному майданчику, у спортивному залі.

Учасники об'єднуються у дві команди. Завдання: чия команда скоріше дійде до стіни/дерева, викладаючи свої речі. Задля результату учасники починають знімати з себе останнє, аби виграти.

Висновок: як легко маніпулювати людиною, а особливо дитиною. Дуже часто злочинці використовують подібну тактику для залучення дітей до створення дитячої порнографії. Тому завжди необхідно пам'ятати про власну безпеку.

Якщо у Вас немає можливості провести таку вправу, замініть її на аукціон. Але валюта такого аукціону – одяг та аксесуари учасників. Необхідно визначити три лоти, але не називати, що це за предмети. Придумайте інтригуючий опис таких предметів, щоб в учасників з'явився інтерес змагатися за здобуття лотів. Висновок буде таким же, як і попередній. А також слід відзначати те, що дуже часто, залучаючи дітей до злочинної діяльності, злочинці малюють «золоті гори», але насправді все виявляється навпаки. Тому важливо перевіряти інформацію, ставити запитання, щоб з'ясувати всі обставини.

12. Створення інформаційного постера (колажу) та меморандуму порозуміння – 40 хв.

Учасники знову об'єднуються в дві групи.

Перша група має розробити оголошення для інтернет-кафе (як об'яву найкращого та найбезпечнішого кафе для дітей). *Друга група* має розробити меморандум порозуміння між батьками та дітьми щодо безпечного користування комп'ютером та Інтернетом.

Важливо, щоб учасники використовували вирізки з журналів, газет для позначення слів.

13. Гра «Пазл» – 10–15 хв.

Додаткові матеріали для вправи:

- нарізані у вигляді пазлів правила безпечної поведінки в інтернет-просторі. Ця вправа може також бути проведена з дітьми молодшого віку. Тренер перемішує нарізані речення, а учасники мають взяти по одній частині, а

потім шукати інші частини речення серед учасників. Хто перший складає речення, зачитує його вголос. Потім зачитують інші учасники, які склали речення.

14. Що я візьму із собою – 10–15 хв.

Додаткові матеріали для вправи:

- стікери/аркуші паперу, нарізані у вигляді речей.

Ця вправа є завершальною.

Тренер малює валізу (мал. 5) та завчасно з паперу вирізає різноманітні речі (книжки, спідниці, штанці, сорочки та ін.) Роздає їх учасникам. Учасники повинні написати, що із отриманого на цьому тренінгу (знання, навички) вони візьмуть із собою. Потім кожен оголошує свої думки та кладуть уявні речі в уявну валізу.

44

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Тренер у відповідь робить висновки, зі свого боку, чи здійснилися його побажання, чи залишилась ще якась інформація, яку необхідно надати учасникам, докладніше розкрити.

Мал. 5

15. Побажання та завершення роботи

Тренер завершує тренінг побажанням, щоб права учасників ніколи не порушувалися через використання новітніх комунікаційних технологій. Якщо є роздатковий матеріал, тренер пропонує його учасникам.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Муир Дебора. Насилие над детьми в киберпространстве /Дебора Муир/ Международная организация ЭКПАТ. – Бангкок, 2005. – 96 с.
2. Київстар: безпека дітей в мобільному Інтернеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.online-bezpeka.kyivstar.ua/>
3. Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_575
4. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання/В.І.Лозова, Г.В.Троцько.–Харків, 1997. – 338 с.
5. Онляндія: безпечна веб-країна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.onlandia.org.ua>
6. Рущенко І.П. Дитяча порнографія та небезпека спілкування дітей в Інтернеті/І.П.Рущенко, О.В.Швед/Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наукових праць. – Х. : Видавн.центр Харк. нац. ун-ту. ім. Каразіна, 2005 – С.461–465.
7. Система захисту дітей від жорстокого поводження / за ред. К.Б.Левченко, І.М.Трубавіної. – К.: ДСССДМ, 2005.
8. Швед О.В. Комерційна сексуальна експлуатація дітей (КСЕД) як нове соціальне явище в світі, країнах СНД та Україні/О.В.Швед/ Укр. соціум. – К., 2005. – № 2– 3

9. Швед О.В. Небезпека для молоді в Інтернеті/О.В.Швед/ Матеріали Міжнар. наук.- практ. конф. «Молодь в умовах нової соціальної перспективи». – Житомир, 2005. – с. 185– 187.
10. Швед О.В. Необхідність глобального захисту дітей в Інтернеті /О.В.Швед/ МВС України; Комітет ВР з питань законодавчого забезпечення; Нац. ун-т внутр. справ; Між нар. центр «Ла Страда-Україна». – К. 2005. – С. 100-103
11. Швед О.В. Противодействие сексуальной эксплуатации детей/О.В.Швед/ Центр по мощи пострадавшим от насилия и торговли людьми. – Пермь, 2008. – 38 с.
12. Швед О.В. Профілактика втягнення дітей в сексуальну експлуатацію/О.В.Швед/ Проблеми освіти: наук.-метод. зб. – Випуск 40. – К. : МОН України, 2004. – С.72 – 76.
13. Quayle Ethel. Lars Loof, Tink Palmer. Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online /Quayle Ethel/. – ECPAT International, 2008. – 117 p.
14. Internet World Stats: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>
15. Barrera Maria. The dirtiest business in the world. [Електронний ресурс]/Maria Barrera. – Режим доступу: http://www.segretariatosociale.rai.it/INGLESE/codici/pedofilia_caramella_buona/caramella_buona.html#pedoporno
16. Regional overview on Child Sexual Abuse Images through the Use of Information and Communication Technologies in Belarus, Moldova, Russia and Ukraine/ ECPAT International, 2008. – 95 p.
17. Violence against Children in Cyberspace / Coordinator&Author, ECPAT International, 2005 – 92 с.
18. Wikipedia <http://uk.wikipedia.org/wiki>

Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність¹² (стислий виклад)

*(Конвенцію ратифіковано із застереженнями і заявами Законом N 2824-IV (2824-15)
від 07.09.2005)*

Офіційний переклад Преамбула

Держави – члени Ради Європи та інші Держави, які підписали цю Конвенцію, Вважаючи, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами; Визнаючи цінність налагодження співробітництва з іншими Державами, які є Сторонами цієї Конвенції;

Певнені у першочерговій необхідності спільної кримінальної політики, спрямованої на захист суспільства від кіберзлочинності, між іншим, шляхом створення відповідного законодавства і налагодження міжнародного співробітництва;

Усвідомлюючи глибокі зміни, спричинені переходом на цифрові технології, конвергенцією і глобалізацією комп'ютерних мереж, яка продовжується; Стурбовані ризиком того, що комп'ютерні мережі та електронна інформація може також використовуватися

для здійснення кримінальних правопорушень, і того, що до кази, пов'язані з такими правопорушеннями, можуть зберігатися і передаватися такі ми мережами;

Визнаючи необхідність співробітництва між Державами і приватними підприємствами для боротьби з кіберзлочинністю і необхідність захисту законних інтересів у ході використання і розвитку інформаційних технологій;

Вважаючи, що ефективна боротьба з кіберзлочинністю вимагає більшого, швидкого і ефективного функціонуючого міжнародного співробітництва у кримінальних питаннях;

Певнені, що ця Конвенція є необхідною для зупинення дій, спрямованих проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання такими системами, мережами і даними, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за таку поведінку, як це описано у Конвенції, надання повноважень, достатніх для ефективної боротьби з такими кримінальними правопорушеннями шляхом сприяння їх виявленню, розслідуванню та переслідуванню, як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, і укладення домовленостей щодо швидкого і надійного міжнародного співробітництва;

Пам'ятаючи про необхідність забезпечити належний баланс між правоохоронними інтересами і повагою до основних прав людини, як це передбачено Конвенцією Ради Європи про захист прав людини і основних свобод 1950 р. (995_004), Міжнародною Хартією ООН про громадянські і політичні права 1966 р. (995_043) і іншими відповідними міжнародними угодами з прав людини, які підтверджують право кожного безперешкодно дотримуватись поглядів, а також право на свободу слова, включаючи право на пошук, отримання і передачу будь-якої інформації та ідей, незважаючи на кордони, а також права на повагу до приватного життя;

¹² Повний текст Конвенції можна знайти на електронному ресурсі http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_575

47

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Також пам'ятаючи про право на захист особистої інформації, як це передбачено Конвенцією Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних 1981 р. (994_326);

Посилаючись на Конвенцію ООН про права дитини 1989 р. (995_021) і Конвенцію МОП про найгірші форми дитячої праці 1999 р. (993_166);

Беручи до уваги існуючі конвенції Ради Європи про співробітництво у кримінальній сфері і подібні угоди, що існують між Державами – членами Ради Європи та іншими Державами, і підкреслюючи, що ця Конвенція має на меті доповнення цих конвенцій для підвищення ефективності кримінальних розслідувань і переслідувань, що стосуються кримінальних правопорушень, пов'язаних з комп'ютерними системами і даними, і для надання можливості збирання доказів, що стосуються кримінального злочину, в електронній формі;

Вітаючи нещодавні події, які сприяють міжнародному порозумінню і співробітництву у боротьбі з кіберзлочинністю, включаючи заходи ООН, ОЕСР, ЄС і «Великої вісімки»;

Посилаючись на Рекомендації Комітету Міністрів N R(85)10, що стосуються практичного застосування Європейської Конвенції про взаємодопомогу у кримінальних справах по відношенню до листів, які створюють необхідність перехоплення телекомунікацій, N R(88)2 про піратство у сфері авторських і суміжних прав, N R(87)15, яка регулює використання особистих даних у поліцейській галузі, N R(95)4 про захист особистих даних у сфері телекомунікаційних послуг, з особливим посиленням на телефонні

послуги, а також N R(89)9 про злочини, пов'язані з комп'ютерами, яка надає орієнтири для національного законодавства щодо визначення певних комп'ютерних злочинів, і N R(95)13, що стосується проблем кримінально-процесуального права, пов'язаних з інформаційними технологіями;

Посилаючись на Резолюцію N 1, прийняту європейськими міністрами юстиції на своїй 21-й Конференції (Прага, 10-11 червня 1997 р.), яка рекомендувала Комітету Міністрів підтримати роботу, що проводиться Європейським комітетом з проблем злочинності (ЄКПЗ) щодо кіберзлочинності для зближення внутрішньодержавних положень кримінального права і створення можливостей для застосування ефективних засобів розслідування таких правопорушень, а також на Резолюцію N 3, прийняту на 23-й Конференції європейських міністрів юстиції (Лондон, 8-9 червня 2000 р.), яка заохочувала сторони переговорів до пошуку відповідних рішень для надання можливості якомога більшій кількості Держав стати учасниками цієї Конвенції, і визнала необхідність швидкодіючої і ефективної системи міжнародного співробітництва, яка б належним чином враховувала специфічні вимоги боротьби з кіберзлочинністю;

Також посилаючись на План дій, прийнятий Головами Держав та Урядів Ради Європи з нагоди їх Другого Саміту (Страсбург, 10 – 11 жовтня 1997 р.), для пошуку спільних відповідей на розвиток нових інформаційних технологій, які базуються на стандартах і цінностях Ради Європи;

Домовились про таке:

Розділ I. Використання термінів

Стаття 1. Визначення

Для цілей цієї Конвенції:

а. «комп'ютерна система» означає будь-який пристрій або групу взаємно поєднаних або пов'язаних пристроїв, один чи більш з яких, відповідно до певної програми, виконує автоматичну обробку даних;

б. «комп'ютерні дані» означає будь-яке представлення фактів, інформації або концепцій у формі, яка є придатною для обробки у комп'ютерній системі, включаючи про-

48

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

граму, яка є придатною для того, щоб спричинити виконання певної функції комп'ютерною системою;

с. «постачальник послуг» означає:

i. будь-яку державну або приватну установу, яка надає користувачам своїх послуг можливість комунікацій за допомогою комп'ютерної системи, та

ii. будь-яку іншу установу, яка обробляє або зберігає комп'ютерні дані від імені такої комунікаційної послуги або користувачів такої послуги.

d. «дані про рух інформації» означає будь-які комп'ютерні дані, пов'язані з комунікацією за допомогою комп'ютерної системи, які були створені комп'ютерною системою, що складала частину ланцюга комунікації, і які зазначають походження, кінцевий пункт, маршрут, час, дату, розмір і тривалість комунікації або тип основної послуги.

Розділ II. Заходи, які мають здійснюватися на національному рівні – Частина 1.

Ма теріальне кримінальне право – Заголовок 1. Правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем – Стаття 2. Незаконний доступ – Стаття 3. Нелегальне перехоплення – Стаття 4. Втручання у дані – Стаття 5. Втручання у систему – Стаття 6. Зловживання пристроями – Заголовок 2. Правопорушення, пов'язані з комп'ютерами – Стаття 7. Підrobка, пов'язана з комп'ютерами – Стаття 8. Шахрайство, пов'язане з комп'ютерами

Заголовок 3. Правопорушення, пов'язані зі змістом

Стаття 9. Правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією

1. Кожна Сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за навмисне вчинення, без права на це, наступних дій: а. вироблення дитячої порнографії з метою її розповсюдження за допомогою комп'ютерних систем;

б. пропонування або надання доступу до дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;

с. розповсюдження або передача дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем;

д. здобуття дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем для себе чи іншої особи;

е. володіння дитячою порнографією у комп'ютерній системі чи на комп'ютерному носії інформації.

2. Для цілей пункту 1 вище «дитяча порнографія» включає в себе порнографічний матеріал, який візуально зображує:

а. неповнолітню особу, задіяну у явно сексуальній поведінці;

б. особу, яка виглядає як неповнолітня особа, задіяну у явно сексуальній поведінці;

с. реалістичні зображення неповнолітньої особи, задіяної у явно сексуальній поведінці.

3. Для цілей пункту 2 вище термін «неповнолітня особа» включає в себе усіх осіб до 18 років. Сторона може, однак, передбачити нижчий віковий поріг, який має бути не меншим за 16 років.

4. Кожна Сторона може залишити за собою право не застосовувати, частково чи повністю, підпункти 1.d, 1.e, 2.b та 2.c.

Заголовок 4. Правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав – Стаття 10. Правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав – Заголовок 5. Додаткова відповідальність і санкції – Стаття 11. Спроба і

49

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

допомога або співучасть – Стаття 12. Корпоративна відповідальність – Стаття 13. Санкції і заходи – Частина 2. Процедурне право – Заголовок 1. Загальні положення – Стаття 14. Сфера процедурних положень – Стаття 15. Умови і запобіжні заходи – Заголовок 2. Загальні положення – Стаття 16. Термінове збереження комп'ютерних даних, які зберігаються – Стаття 17. Термінове збереження і часткове розкриття даних про рух інформації – Заголовок 3. Порядок представлення – Стаття 18. Порядок представлення – Заголовок 4. Обшук і арешт комп'ютерних даних, які зберігаються – Стаття 19. Обшук і арешт комп'ютерних даних, які зберігаються – Заголовок 5. Збирання комп'ютерних даних у реальному масштабі часу – Стаття 20. Збирання даних про рух інформації у реальному масштабі часу – Стаття 21. Перехоплення даних змісту інформації – Частина 3. Юрисдикція – Стаття 22. Юрисдикція – Розділ III. Міжнародне співробітництво – Частина 1. Загальні принципи – Заголовок 1. Загальні принципи міжнародного співробітництва – Стаття 23. Загальні принципи міжнародного співробітництва – Заголовок 2. Принципи екстрадиції – Стаття 24. Екстрадиція – Заголовок 3. Загальні принципи взаємної допомоги – Стаття 25. Загальні принципи взаємної допомоги – Стаття 26. Добровільно надана інформація – Заголовок 4. Процедури, пов'язані із запитом про взаємну допомогу у разі відсутності

відповідних міжнародних угод – Стаття 27. Процедури, пов'язані із запитами про взаємну допомогу у разі відсутності відповідних міжнародних угод – Стаття 28. Конфіденційність і обмеження у використанні – Частина 2. Конкретні принципи – Заголовок 1. Взаємна допомога щодо тимчасових заходів – Стаття 29. Термінове збереження комп'ютерних даних, які зберігаються – Стаття 30. Термінове розкриття збережених даних про рух інформації – Заголовок 2. Взаємна допомога щодо повноважень на розслідування – Стаття 31. Взаємна допомога щодо доступу до комп'ютерних даних, які зберігаються – Стаття 32. Транскордонний доступ до комп'ютерних даних, які зберігаються, за згодою або у випадку, коли вони є публічно доступними – Стаття 33. Взаємна допомога у збиранні даних про рух інформації у реальному масштабі часу – Стаття 34. Взаємна допомога у перехопленні даних змісту інформації – Заголовок 3. Цілодобова мережа – Стаття 35. Цілодобова мережа – Розділ IV. Прикінцеві положення – Стаття 36. Підписання та набуття чинності – Стаття 37. Приєднання до Конвенції – Стаття 38. Територіальне застосування – Стаття 39. Цілі Конвенції – Стаття 40. Заяви – Стаття 41. Клаузула щодо федеральних держав – Стаття 42. Застереження – Стаття 43. Статус та відкликання застережень – Стаття 44. Зміни – Стаття 45. Вирішення спорів – Стаття 46. Консультації Сторін – Стаття 47. Денонсація – Стаття 48. Повідомлення

**Конвенція Ради Європи про захист дітей
проти сексуальної експлуатації та
сексуального розбещення¹³
(стислий виклад)**

Держави – члени Ради Європи та інші Сторони, які підписали цю Конвенцію;
Враховуючи, що метою Ради Європи є досягнення більшої єдності між її членами;
Вважаючи, що кожна дитина має право на такі заходи захисту, які вимагаються
відповідно до її статусу неповнолітнього з боку її родини, суспільства та держави;
Відзначаючи, що сексуальна експлуатація дітей, зокрема, дитяча порнографія, та

проституція та усі інші форми сексуального розбещення дітей, включаючи діяння, що вчиняються закордоном, є руйнівними для дитячого здоров'я та психо-соціального розвитку;

Відзначаючи, що сексуальна експлуатація та сексуальне розбещення дітей набули тривожних розмірів на національному та міжнародному рівнях, зокрема, зважаючи на зростаюче використання як дітьми так і злочинцями інформаційних та комунікаційних технологій, і що попередження та боротьба з цим вимагає міжнародної співпраці;

Вважаючи, що добробут та найкращі інтереси дітей є фундаментальними цінностями для усіх Держав-учасниць та мають підтримуватись без будь-якої дискримінації;

Відзначаючи План дій, прийнятий на третьому Саміті Голів Держав та Урядів (16–17 травня 2005 року), який закликав до розробки заходів для зупинення сексуальної експлуатації дітей;

Відзначаючи, зокрема, Рекомендацію Комітету Міністрів Rec (91)11 стосовно сексуальної експлуатації дітей та підлітків, обігу порнографії та проституції, Рекомендацію Rec (2001)16 про захист дітей проти сексуальної експлуатації, та Конвенцію про кіберзлочинність (ETS No.185), особливо її статтю 9, а також Конвенцію Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми ((ETS No.197);

Беручи до уваги Конвенцію про захист прав та основних свобод людини (1950), Європейську соціальну хартію (1961) та Конвенцію про здійснення прав дітей (1996); Також, беручи до уваги Конвенцію ООН про права дитини, особливо її статтю 34, Факультативний протокол щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, Додатковий протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транс національної організованої злочинності та також Конвенцію Міжнародної організації праці щодо заборони та прийняття негайних заходів для усунення найгірші форми дитячої праці;

Беручи до уваги Рамкове рішення Ради Європейського Союзу по боротьбі з сексуальною експлуатацією дітей та порнографії за участю дітей (2004/68/JHA), Рамкове рішення Ради Європейського Союзу про становище жертв у кримінальному процесі (2001/220/JHA) та Рамкове рішення Ради Європейського Союзу щодо боротьби з торгівлею людьми (2002/629/JHA);

Беручи до уваги інші відповідні міжнародні інструменти у цій сфері, в особливості Стокгольмську декларацію та Порядок дій, прийняті на першому Світово-

13 Повний текст Конвенції можна знайти на електронному ресурсі http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_927

51

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

му конгресі проти комерційної сексуальної експлуатації дітей (27–31 серпня 1996 року), Йокогамські глобальні зобов'язання, прийняті на другому Світовому конгресі проти комерційної сексуальної експлуатації дітей (17–20 грудня 2001 року) та Будапештські зобов'язання і План дій, прийняті на підготовчій Конференції до другого Світового Конгресу проти комерційної сексуальної експлуатації дітей (20–21 листопада 2001 року), Резолюцію Генеральної асамблеї ООН S-27/2 «Світ в інтересах дітей» та трьохрічну програму «Будування Європи для і з дітьми», прийняту після проведення Третього Саміту та розпочату після конференції у Монако (4–5 квітня 2006 року);

Маючи намір ефективно сприяти загальній меті надати дітям необхідний захист від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, незалежно від того хто є злочинцем, та передбачити допомогу жертвам;

Беручи до уваги необхідність підготовки всебічного міжнародного інструменту, на правленого на запобіжні, захисні та кримінально-правові аспекти в боротьбі з усіма формами сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей та розробки особливого механізму нагляду.

Домовились про таке:

Глава I – Цілі, принципи недискримінації та терміни

Стаття 1 – Цілі

Цілями цієї Конвенції є:

- а) запобігати та боротися з сексуальною експлуатацією та сексуальним розбещенням дітей;
- б) захищати права дітей, які стали жертвами сексуальної експлуатації та сексуального розбещення;
- с) сприяти національному та міжнародному співробітництву у боротьбі проти сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей;
- д) забезпечити ефективну імплементацію Сторонами положень цієї Конвенції шляхом розробки особливого механізму нагляду.

З метою забезпечення ефективної імплементації Сторонами положень ця Конвенція встановлює механізм нагляду.

Стаття 2 – Принципи недискримінації

Імплементація положень цієї Конвенції Сторонами, зокрема використання засобів захисту прав жертв, забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою, як то статевая, расова, колір шкіри, мовна, релігійна, політичні чи інші міркування, національне чи соціальне походження, приналежність до національної меншини, майнова, по народженню, сексуальна орієнтація, стан здоров'я, непрацездатність та інші. Стаття 3 – Визначення

Для цілей цієї Конвенції:

- а) «дитина» означає будь-яку особу віком до вісімнадцяти років;
- б) «сексуальна експлуатація дітей та сексуальне розбещення дітей» означає поведінку окреслену в статтях з 18 по 23 цієї Конвенції;
- д) «жертва» означає будь-яку дитину, яка піддавалась сексуальній експлуатації або сексуальному розбещенню;

Глава II – Запобіжні заходи

Стаття 4 – Принципи

1. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів для недопущення всіх форм сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей та захисту дітей.

Стаття 5 – Прийняття на роботу, навчання та підвищення обізнаності спеціалістів, що працюють у контакті з дітьми

1. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів для посилення обізнаності щодо захисту та прав дітей серед осіб, які постійно контактують з дітьми в

сферах освіти, здоров'я, соціального захисту, судовій та правоохоронній сферах та в галузях спорту, культури і відпочинку.

2. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів для забезпечення надання особам, згаданим у пункті 1, відповідних знань щодо сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень дітей, щодо способів виявлення таких дій та обов'язків, які випливають з пункту 1 статті 12.

3. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів, відповідно до норм внутрішнього законодавства, для забезпечення того, що вимогою до кандидата на посаду, яка передбачає регулярні контакти з дітьми, повинна бути його несудимість за скоєння сексуальної експлуатації чи сексуального розбещення дітей.

Стаття 6 – Освіта для дітей

Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів для забезпечення протягом початкової та середньої освіти отримання дітьми інформації про ризики сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, так само як способів само захисту у формі, якій відповідає їх віковим можливостям. Ця інформація, яка у разі необхідності, надається у співпраці з батьками, повинна бути викладена у більш широкій загальній контексті про статеве життя, звертаючи увагу на ситуації ризику, особливо ті, які включають використання нових технологій інформації та зв'язку.

Стаття 7 Програми і заходи запобіжного втручання

Кожна Сторона забезпечує доступ, у разі необхідності, до програм і заходів ефективного втручання, спрямованих на виявлення та попередження ризику можливого скоєння правопорушень тим особам, які побоюються, що можуть вчинити одне з правопорушень, передбачених цією Конвенцією.

Стаття 8 Підвищення обізнаності широкої громадськості

1. Кожна Сторона сприяє або проводить комплекс заходів для широкої громадськості, надаючи інформацію щодо явища сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей та щодо запобіжних заходів, яких може бути вжито.

2. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих чи інших заходів для попередження або заборони розповсюдження матеріалів, що рекламують передбачені цією Конвенцією правопорушення.

53

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Стаття 9 – Участь дітей, приватний сектор, засоби масової інформації та громадське суспільство

1. Кожна Сторона сприяє участі дітей відповідно до їх вікових можливостей у розвитку та реалізації державної політики, програм або інших ініціатив, що займаються боротьбою проти сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей.

2. Кожна Сторона заохочує приватний сектор, і, зокрема, сектор інформаційних і комунікаційних технологій, індустрію туризму і подорожей, банківський і фінансовий сектори, а також громадянське суспільство – брати участь в розробці і втіленні політики запобігання сексуальній експлуатації та сексуальному розбещенню дітей та

реалізації внутрішніх норм без державного втручання або за допомогою спільного втручання.

3. Кожна Сторона заохочує засоби масової інформації висвітлювати належну інформацію стосовно всіх аспектів сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей з належною повагою до принципу незалежності ЗМІ та свободи слова.

4. Кожна Сторона направляє свої зусилля на стимулювання фінансування, включаючи, де це можливо, шляхом утворення фондів, проектів і програм, спрямовані на запобігання сексуальної експлуатації та сексуального розбещення дітей та їх захист, що проводяться громадянським суспільством.

Глава III – Спеціалізовані органи влади і координуючі органи

Стаття 10 – Національні засоби координації і співробітництва 1. Кожна Сторона вживає необхідних заходів для забезпечення координації на національному чи місцевому рівні між різноманітними установами, відповідальні за захист від, попередження, боротьбу проти сексуальної експлуатації і сексуального розбещення дітей, зокрема, у сфері освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, правоохоронних і судових органах.

2. Кожна Сторона вживає законодавчі та інші заходи для створення чи визначення:

а) незалежних компетентних національних або місцевих органів для сприяння і захисту прав дітей, забезпечуючи надання їм відповідних ресурсів і повноважень; б) механізму для збору даних чи основної інформації у співробітництві з громадянським суспільством на національному і локальному рівнях для спостереження і ви значення явища сексуальної експлуатації і сексуального розбещення дітей, з урахуванням принципу захисту особистої інформації;

3. Кожна Сторона підтримує співробітництво між компетентними державними органами, громадянським суспільством і приватним сектором з цілями найкращого запобігання і боротьби проти сексуальної експлуатації і сексуального розбещення дітей.

Глава IV – Засоби захисту і допомога жертвам

Стаття 11 – Принципи

1. Кожна Сторона запроваджує ефективні соціальні програми і створює багатофункціональні структури для надання необхідної підтримки жертвам, їх найближчим родичам та будь-якій іншій особі, що відповідає за піклування ними.

2. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для забезпечення того, що коли вік жертви невизначено і є підстави вважати, що жертва є дитиною, заходи захисту і допомоги, передбачені для дітей, надаються їй під час перевірки її віку.

Стаття 12 – Повідомлення про підозру сексуальної експлуатації та сексуального розбещення

1. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для забезпечення того, щоб конфіденційність, встановлена внутрішнім правом для певних професіоналів, які працюють у контакті з дітьми, не створювала перепон для можливості повідомлення соціальним службам будь-якої ситуації, в яких є обґрунтована підозра вважати, що дитина стала жертвою сексуальної експлуатації чи сексуального розбещення.

2. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для заохочення будь-якої особи, яка знає чи підозрює про випадки сексуальної експлуатації чи сексуального розбещення дітей, сумлінно повідомляє про це компетентні служби.

Стаття 13 – Телефонні лінії допомоги

1. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для заохочення і підтримки утворення інформаційних служб, таких як телефонна або Інтернет лінія до допомоги для надання порад абонентам, навіть конфіденційно або враховуючи належним чином анонімність.

Стаття 14 – Допомога жертвам

1. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для допомоги фізичної та психо-соціальної реабілітації жертв у короткостроковий та довгостроковий термін. Заходи, вжиті згідно з цим пунктом, повинні бути орієнтовані на потреби, потреби та інтереси дитини.

2. Кожна Сторона вживає заходів, в рамках умов її внутрішнього законодавства, для співробітництва з неурядовими організаціями, іншими відповідними організаціями чи іншими представниками громадянського суспільства, що задіяні у допомозі жертвам.

3. Якщо батьки чи інші особи, що піклуються дитиною, втягнуті в її сексуальну експлуатацію чи сексуальне розбещення, процедура, зазначена у пункті 1 статті 11, включає:

- можливість усунення ймовірного злочинця;
 - можливість вилучення жертви з її сімейного оточення. Умови і тривалість та кого вилучення визначаються з урахуванням найкращих інтересів дитини.
4. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі та інші заходи для надання, де це можливо, особам, близьких до жертви, медичної допомоги, зокрема, термінової психологічної допомоги.

Глава V – Програми та заходи посередництва

Стаття 15 – Загальні принципи

1. Кожна Сторона забезпечує або сприяє відповідно до свого внутрішнього законодавства ефективним програмам та заходам посередництва для осіб, зазначених у пунктах 1 та 2 статті 16, з метою попередження та мінімізації ризиків повторюваних правопорушень сексуального характеру проти дітей. Такі програми мають бути доступні протягом всього часу судового переслідування, усередині та за межами в'язниці відповідно до умов, визначених у національному законодавстві.

2. Кожна Сторона забезпечує відповідно до свого внутрішнього законодавства розвиток партнерства або інших форм співробітництва між компетентними службами, зокрема, служб охорони здоров'я та соціальних служб, судових органів та інших органів, відповідальних за супровід осіб, зазначених у пунктах 1 та 2 статті 16.

55

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

3. Кожна Сторона забезпечує відповідно до свого внутрішнього законодавства оцінку небезпечних та можливих ризиків повторного вчинення правопорушень, передбачених цією Конвенцією, особами, зазначеними у пунктах 1 та 2 статті 16, з метою визначення належних програм або заходів.

4. Кожна Сторона, відповідно до свого внутрішнього законодавства забезпечує

проведення оцінки ефективності запроваджених програм та заходів.

Стаття 16 – Реципієнти програм та заходів посередництва – Стаття 17 – Інформація та згода

Глава VI – Матеріальне кримінальне право

Стаття 18 – Сексуальне розбещення

1. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі або інші заходи для забезпечення криміналізації такої навмисної поведінки:

а) залучення до діяльності сексуального характеру дитини, яка згідно з відповідними положеннями національного права не досягла віку вступу у сексуальні стосунки; б) залучення до діяльності сексуального характеру дитини, коли:

- використання здійснюється з насиллям, примусом або погрозами; або
- розбещення здійснюється із свідомим використанням довіри, авторитету або впливу на дитину, а також в середині сім'ї; або

- насилля здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема через використання розумової або фізичної неспроможності, або залежного становища.

2. Для цілей пункту 1, зазначеного вище, кожна Сторона визначає вік, до якого заборонено залучення дітей до діяльності сексуального характеру. 3. Положення пункту 1а статті 18 не спрямовані для урегулювання сексуальних стосунків за згодою між неповнолітніми.

Стаття 19 – Правопорушення, що стосуються дитячої проституції 1. Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі або інші заходи, щоб забезпечити криміналізацію такої навмисної поведінки:

- а) вербування дітей для заняття проституцією або спонукання дитини до участі у проституції;
- б) примушування дитини до проституції або отримання прибутку від цього або іншим чином використання дитини з цією метою;
- с) призвели до дитячої проституції.

2. Для цілей цієї статті під «дитячою проституцією» розуміється факт використання дитини для діяльності сексуального характеру, коли гроші або інша форма винагороди чи компенсація надаються або обіцяються як оплата, незалежно від того, чи ця плата, обіцянка або винагорода надані дитині або третій особі.

Стаття 20 – Правопорушення, що стосуються дитячої порнографії 1. Кожна Сторона вживає всі необхідні законодавчі або інші заходи, для забезпечення того, щоб криміналізувати скоєну без права наступу навмисну поведінку: а) виробництво дитячої порнографії;

- б) пропонування або дії, що роблять доступною дитячу порнографію;

- с) розповсюдження або передавання дитячої порнографії;
- д) придбання дитячої порнографії для власних потреб або для іншої особи;
- е) володіння дитячою порнографією;

f) свідомий доступ до дитячої порнографії за допомогою інформаційних або комунікаційних технологій.

2. Для цілей цієї статті під «дитячою порнографією» розуміються будь-які матеріали, які візуально зображують дитину, залучену до реальної або модельованої явно сексуальної поведінки, або будь-яке зображення дитячих статевих органів, перш за все з сексуальною метою.

3. Кожна Сторона може залишити за собою право не застосовувати частково або в цілому підпункти а. та е. пункту 1 до виробництва і володіння порнографічною продукцією:

- яка складається виключно із зображень, які є імітуючими, або реалістичних зображень неіснуючих дітей;
- у яку залучені діти, які досягли віку, визначеного у заяві згідно з статтею 18, коли ці зображення вироблені або знаходяться у володінні за їхньою згодою і виключно для їх власного приватного використання.

4. Кожна Сторона залишає за собою право не застосовувати або частково застосовувати пункт 1f.

Стаття 21 – Правопорушення, що стосуються участі дитини у порнографічних виставах

1. Кожна Сторона вживає всі необхідні законодавчі або інші заходи, для забезпечення криміналізації наступних навмисних дій:

а) вербування дітей для участі у порнографічних виставах або спонукання дитини до участі у таких виставах;

б) примушування дитини до участі у порнографічних виставах або отримання користі від цього або іншим чином використання дитини з цією метою; с) свідоме відвідування порнографічних вистав, у яких залучені діти. 2. Кожна Сторона має право обмежувати застосування пункту 1с у випадках, коли діти вербувались або примушувались відповідно до пунктів 1а або б.

Стаття 22 – Розбещення дітей

Кожна Сторона вживає необхідні законодавчі або інші заходи, щоб криміналізувати навмисне спонукання дитини, яка не досягла віку, передбаченого пунктом 2 статті 18, до спостереження, навіть не беручи участі, сексуального розбещення або сексуальної діяльності заради сексуальних потреб.

Стаття 23 – Підбурювання дитини для сексуальних цілей

Кожна Сторона вживає всі необхідні законодавчі або інші заходи для криміналізації умисної пропозиції, зробленої дорослою людиною через інформаційні і комунікаційні засоби, зустрітися з дитиною, яка не досягла віку, передбаченого пунктом 2 статті 18, з метою скоєння проти неї одного із правопорушень, передбачених пунктом 1а статті 18 або пунктом 1а статті 20 цієї Конвенції, якщо після цієї пропозиції відбулись фактичні дії, що призвели до такої зустрічі.

Стаття 24 – Пособництво, спонукання і замах

1. Кожна Сторона вживає всі необхідні законодавчі або інші заходи для визнання

кримінальними правопорушень, скоєних умисно, пособництва та підбурювання у вчиненні будь-якого з правопорушень, передбачених цією Конвенцією.

2. Кожна Сторона вживає всі необхідні законодавчі або інші заходи для визнання кримінальними правопорушень, скоєних умисно, замаху на скоєння правопорушень, передбачених цією Конвенцією.

3. Кожна Сторона залишає за собою право не застосовувати повністю або частково пункт 2 статті 20 до правопорушень, встановлених відповідно до підпунктів 1b, d, e та f статті 21, пункту 1с статті 22 та статті 23.

Стаття 25 – Юрисдикція – Стаття 26 – Відповідальність юридичних осіб – Стаття 27 – Санкції або заходи – Стаття 28 – Обтяжуючі обставини – Стаття 29 – Попередні ув'язнення – Глава VII – Розслідування, кримінальне переслідування та процесуальне право – Стаття 30 – Принципи

Стаття 31 – Основні засоби захисту

1. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих та інших заходів, гарантуючи захист прав та інтересів жертв, та враховуючи їхні особливі потреби як жертв на всіх стадіях розслідування та кримінального переслідування, а саме:

a) інформувати їх про їхні права та надавати інформацію про послуги, які знаходяться в їх розпорядженні, а у випадку, коли вони не бажають отримувати таку інформацію, подальше роз'яснення їхніх скарг, відповідальності загального розвитку розслідування чи провадження, їхньої ролі, а також результат їхньої справи;

b) забезпечувати інформацію, принаймні з тих справ, де жертви та їх родини можуть опинитися у небезпеці, якщо є необхідність, коли обвинувачувана або засуджена особа тимчасово або остаточно звільнена;

c) надавати їм можливість відповідно до процесуальних правил та внутрішнього законодавства бути вислуханими, надавати докази та обирати засоби вираження своєї точки зору та для представлення напряду або через посередника до розгляду цієї справи;

d) забезпечити їх відповідною підтримкою для того, щоб їхні права та інтереси були представлені належним чином та прийняті до уваги;

e) захищати їх власність, їх особистість та їх репутацію та вживати заходи відповідно до внутрішнього права з метою попередження публічного розповсюдження будь-якої інформації, яка могла б призвести до встановлення їх особистості;

f) забезпечувати їхню безпеку, а також безпеку їх сімей та свідків з їх сторони від погроз, помсти та повторної віктимізації (повторного знущання на насилля); g) забезпечувати уникнення контакту між жертвами та правопорушниками у суді та приміщеннях правоохоронних органів, окрім випадків, якщо компетентні органи встановлять інше в інтересах дитини, або коли розслідування чи кримінальне переслідування вимагають такого контакту.

2. Кожна Сторона забезпечує, щоб потерпіла особа, починаючи з першого контакту з компетентними органами, мала доступ до інформації про важливі судові та адміністративні процеси.

3. Кожна Сторона забезпечує, щоб потерпілій особі, якщо вона виступає як одна зі сторін у процесі кримінального переслідування, безкоштовно у передбачених випадках була надана правова допомога.

представників для потерпілої особи тоді, коли згідно з внутрішнім законодавством, він чи вона можуть мати статус учасника процесу кримінального переслідування та тоді, коли особам, які несуть батьківську відповідальність, заборонено представляти дитину у таких судових провадженнях через конфлікт інтересів між ними та жертвою.

5. Кожна Сторона шляхом правових чи інших заходів відповідно до положень свого внутрішнього права передбачає, щоб групи, заклади, асоціації, урядові чи неурядові організації надавали допомогу та підтримку потерпілій особі своєю згодою під час кримінального провадження злочинів, передбачених цією Конвенцією.

6. Кожна Сторона забезпечує, щоб інформація, передана потерпілим особам відповідно до положень цієї статті, надавалася у відповідній до їхнього віку та зрілості формі та мовою, яку вони розуміють.

Стаття 32 – Порушення справи (процесу) – Стаття 33 – Строки позовної давності – Стаття 34 – Розслідування – Стаття 35 – Допит дитини – Стаття 36 – Судовий розгляд – Глава VIII – Запис та зберігання інформації – Стаття 37 – Запис та зберігання інформації державою стосовно злочинця, засудженого за злочин сексуального характеру – Глава IX – Міжнародне співробітництво – Стаття 38 – Головні принципи та засоби міжнародного співробітництва – Глава X – Механізм контролю – Стаття 39 – Комітет Сторін – Стаття 40 – Інші представники – Стаття 41 – Функції Комітету Сторін – Глава XI – Взаємодія з іншими міжнародними документами

Стаття 42 – Взаємодія з Конвенцією ООН про права дитини та її факультативного Протоколу про торгівлю дітьми, дитячу проституцію та дитячу порнографію

Ця Конвенція не впливає на права та обов'язки, що випливають з положень Конвенції ООН про права дитини та її факультативного Протоколу про торгівлю дітьми, дитячу проституцію та дитячу порнографію, і має на меті лише покращити захист, який передбачається цими документами, а також розвивати та доповнювати стандарти і положення, що містяться у них.

Стаття 43 – Співвідношення до інших міжнародних документів 1. Ця Конвенція не змінює прав та обов'язків, передбачених іншими міжнародними документами, учасниками яких є Держави-учасниці цієї Конвенції або до яких збираються приєднатися, і які містять положення, що є предметом регулювання цієї Конвенції, і передбачають, в свою чергу, ще більший захист та допомогу дітям-жертвам сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

2. Учасники Конвенції можуть укладати двосторонні або багатосторонні угоди на предмет регулювання цієї Конвенції для удосконалення та доповнення положень або ж для полегшення виконання сформульованих принципів.

3. Держави-учасниці, які є членами ЄС, у своїх двосторонніх відносинах, мають дотримуватися правил та норм законодавства ЄС, які регулюють предмет цієї Конвенції і можуть застосовуватися в особливих випадках без нанесення шкоди особі та для цілей цієї Конвенції, без нанесення шкоди її застосуванню іншим учасникам.

Глава XII – Поправки до Конвенції – Стаття 44 – Поправки – Глава XIII – Заключні положення – Стаття 45 – Підписання та набуття чинності – Стаття 46 – Приєднання до Конвенції – Стаття 47 – Територіальне застосування – Стаття 48 – Застереження – Стаття 49 – Денонсація – Стаття 50 – Повідомлення

Декларація про запобігання та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків Ріо-де-Жанейро

Преамбула

Ми, учасники Третього Світового Конгресу проти сексуальної експлуатації дітей та підлітків, представляючи урядові, міжурядові та неурядові організації, правозахисні організації, омбудсменів, приватний сектор, правоохоронні органи та юридичну спільноту, релігійних лідерів, парламентарів, дослідників та науковців, громадянське суспільство, дітей та підлітків, зібралися в м. Ріо-де-Жанейро, Бразилія (25–28 листопада 2008 р.), щоб представити досягнення та заходи, вжиті на виконання положень Стокгольмської декларації та порядку дій 1996 р. та Йокогамських глобальних зобов'язань 2001 р.; визначити вивчені уроки та основні проблеми; а також спрямувати зусилля на виконання цілей та завдань Плану дій із попередження, заборони та викорінювання сексуальної експлуатації дітей та підлітків та забезпечити надання необхідної допомоги дітям, які постраждали від цього злочину.

Ми ще раз наголошуємо на тому, що сексуальна експлуатація дітей є грубим порушенням прав дитини, посягання на її честь та гідність, фізичне та психічне здоров'я і не може бути виправдана за жодних обставин.

Ми стурбовані загостреністю ситуації з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків в країнах-учасницях усіх регіонів, та зростанням кількості випадків певних форм сексуальної експлуатації дітей та підлітків, в тому числі за допомогою мережі Інтернет та інших новітніх технологій, а також в результаті збільшеної активності туристів, які вчиняють злочини проти дітей.

Ми з глибоким занепокоєнням відмічаємо збільшення вразливості дітей до сексуальної експлуатації, що є результатом зростання рівня бідності, соціальної та гендерної нерівності, виключення з соціуму, поширення наркоманії та алкоголізму, зростання попиту на сексуальні послуги дітей, погіршення екологічного стану, поширення ВІЛ-інфекції та СНІДу, біженства, окупації, збройного конфлікту та інших надзвичайних ситуацій, які зменшують можливості сім'ї нести відповідальність за захист дитини, що є її основною функцією, а також постійний попит на сексуальні послуги дітей в усіх регіонах та країнах-учасницях, який підкріплюється толерантним ставленням суспільства до цього явища, співучастю та безкарністю злочину.

Ми посилаємось на Конвенцію ООН про права дитини (1989), яка закликає держави-учасниці вжити всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від сексуальної експлуатації, та Факультативний протокол, що доповнює Конвенцію про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, який закликає держави-учасниці заборонити ці злочини, ввести за них кримінальну відповідальність та переслідувати їх в судовому та кримінальному порядку.

Ми визнаємо участь дітей та підлітків у Третьому світовому конгресі, а також значний внесок, який вони зробили та продовжуватимуть робити в попередження та припинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

Ми схвалюємо роботу Комітету з прав дитини та інших відповідних міжнародних, регіональних та національних механізмів захисту прав дитини, які звертаються до попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків.

А. ОГЛЯД ДОСЯГНЕНЬ ТА ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ

Ми раді бачити прогрес, досягнутий в боротьбі з сексуальною експлуатацією дітей з часу Другого світового конгресу в м. Йокогама, Японія, в 2001 р.: Набуття чинності основними міжнародними документами, такими як Факультативний протокол, що доповнює Конвенцію про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії (ратифікований станом на 15 листопада 2008 р. 129 державами-учасниками), та збільшення кількості держав (182), які ратифікували Конвенцію МОП про викорінення найгірших форм дитячої праці (1999 р.) та Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками й дітьми, та покарання за неї (Палермський протокол), який доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, а також прийняття нових міжнародних документів, в тому числі Конвенції Ради Європи проти торгівлі людьми, по боротьбі із сексуальною експлуатацією дітей та розбещенням неповнолітніх, а також по боротьбі із кіберзлочинністю.

Збільшення кількості держав-учасниць, які вжили правових заходів для посилення захисту дітей від сексуальної експлуатації у відповідності з міжнародними зобов'язаннями, серед яких: прийняття правових норм для захисту дітей, які постраждали від сексуальної експлуатації, в процесі кримінального судочинства, беручи до уваги Посібник ООН з правосуддя для дітей-потерпілих та свідків злочину.

Розробка та впровадження національних програм, стратегій та планів дій щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації, особливо в контексті всеохоплюючих, комплексних національних систем для створення Світу, сприятливого для дітей.

Створення міжвідомчих ініціатив з метою попередження та боротьби з торгівлею дітьми, в тому числі з метою сексуальної експлуатації.

Укладення дво- та багатосторонніх угод між державами-учасниками з метою налагодження ефективної співпраці у напрямку попередження та боротьби з торгівлею дітьми та сексуальною експлуатацією дітей та підлітків, а також для виявлення, розслідування, переслідування в судовому та кримінальному порядку і покарання винних.

Підписання Етичного Кодексу щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації у туризмі, що дало можливість залучитися більшою підтримкою туроператорів. Збільшення як кількості спеціалістів, які пройшли навчання для ведення профілактики та захисту дітей від сексуальної експлуатації та надання соціальної допомоги постраждалим, так і кількості інформаційних та просвітницьких кампаній. Більше залучення ООН та структурних підрозділів ООН, національних та міжна родних неурядових організацій, інших громадських організацій, правозахисних організацій та міжурядових організацій до профілактики та боротьби із сексуальною експлуатацією дітей та підлітків.

Відзначаючи прогрес, ми наголошуємо на певних труднощах та проблемах: Досі не вистачає знань та розуміння способів боротьби з новими проявами, тенденціями та ускладненням характеру різних форм сексуальної експлуатації дітей та підлітків, враховуючи зростання кількості дітей, які переїжджають з країни в країну в пошуках роботи чи освіти без супроводу дорослих.

В законодавстві багатьох країн не закріплено коректного визначення різних видів сексуальної експлуатації дітей та підлітків та не передбачено достатнього покарання за їх вчинення, які відповідали б міжнародним стандартам. Це заважає ефективному захисту дітей та переслідуванню цих злочинів.

На перешкоді зміцнення системи правоохоронних органів та викорінення безкар

ності часто стоїть нестача відповідних ресурсів, недосконала система імплементації та відсутність відповідної підготовки задіяних спеціалістів.

61

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Безкарність злочинців, які сексуально експлуатують дітей та підлітків, уможлиблюється через відсутність розшуку та переслідування злочинців у країні, де було вчинено злочин, та відсутності ефективної міжнародної системи юрисдикції, що ускладнюється різними вимогами до поняття «кримінальний», неврегульованість процесу видачі злочинців та відсутність практики та угод про взаємну юридичну допомогу.

Спостерігається відсутність достатньої уваги до здійснення заходів щодо зменшення та викорінення попиту на сексуальні стосунки з дітьми та підлітками, і в деяких країнах невідповідність санкцій, що застосовуються до гвалтівників та розбещувачів.

Національне законодавство та практика його застосування не повною мірою відображають право дитини на власну думку та не ставляться до цієї думки з належною увагою у всіх випадках, які впливають на життя дитини. Наприклад, діти, які постраждали від сексуальної експлуатації, через відсутність можливості застосувати це право та право на спеціальний підхід до процедури допиту та свідчення дітей, що постраждали, переживають травми і в майбутньому.

Захист сексуального розвитку дітей у відповідності до їхнього віку передбачає боротьбу проти сексуальної експлуатації дітей та підлітків, проте цьому не приділяється належної уваги.

Нестача ресурсів, в деяких випадках і на міжнародному рівні, для забезпечення безкоштовної, доступної, безпечної та висококваліфікованої освіти для всіх дітей, яка є компонентом первинної профілактики сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

Закони та програми з протидії торгівлі людьми, в тому числі з метою сексуальної експлуатації, у більшості випадків не визнають особливого статусу дитини, яка постраждала, та права на особливе ставлення, в тому числі і під час повернення на батьківщину, процедура якого гарантує дитині безпеку у випадку повернення на батьківщину та підтримку у повному відновленні її прав.

Багато країн досі не вжили необхідних заходів для забезпечення повної відповідної допомоги дітям, які постраждали від сексуальної експлуатації, включаючи повну соціальну реінтеграцію та повне фізичне та психологічне відновлення. Надання допомоги також часто ускладнюється відсутністю ефективної координації між партнерами (в тому числі правоохоронними органами, імміграційними службами, соціальними працівниками, психологами та медичними центрами, притулками та освітніми закладами).

Політика та державні програми не враховують у достатній мірі наявність зв'язку між сексуальною експлуатацією дітей та підлітків та домашнім насильством. До цих пір немає надійних та детальних даних про розповсюдження та природу сексуальної експлуатації дітей та підлітків, а також дітей, які перебувають в групі ризику. Спостерігається невідповідна оцінка впливу законодавчих, соціальних та інших заходів для попередження та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків та підтримка тих дітей, які постраждали від цього правопорушення.

Розповсюджувана інформація не відображає нових знань та широкого досвіду у сфері попередження торгівлі та захисту прав дітей, діяльності правоохоронних органів та допомоги жертвам. Крім того, не вистачає активного обміну досвідом та вивченими уроками.

Б. ДЕКЛАРАЦІЯ

Ми, учасники Третього світового конгресу проти сексуальної експлуатації дітей та

підлітків, представляючи урядові, міжурядові та неурядові організації, правозахисні організації, омбудсменів, приватний сектор, правоохоронні органи та юридичну спільноту, релігійних лідерів, парламентарів, дослідників та науковців, громадянське су-

пільство, дітей та підлітків, зобов'язує вживати наступних заходів з метою попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків. Ми керуватимемось міжнародними стандартами захисту прав людини, виконуючи обов'язок держав-учасниць захищати дітей від усіх форм насильства та експлуатації. Ми усвідомлюємо необхідність спрямування наших зусиль з попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків на першопричини цього серйозного порушення прав дитини, шляхом включення наших стратегій до ширшого політичного контексту. Таким чином, ми приходимо до необхідності спрямувати зусилля на досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття, зокрема, зменшення кількості людей, які живуть в умовах крайньої бідності, забезпечення можливості дітям отримати повну початкову освіту, зупинити та зменшити масштаби поширення інфекції ВІЛ-СНІДу. Ми усвідомлюємо важливість ролі батьків та родини для попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та необхідність надати їм та іншим піклувальникам відповідну підтримку.

Ми визнаємо рекомендації дослідження щодо насильства проти дітей, проведеного Генеральним Секретарем ООН та зобов'язуємось виконувати ці рекомендації та підтримувати фінансовими, людськими та іншими ресурсами, а також всіляко сприяти роботі (ще не призначеного) Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань насильства щодо дітей, а також Спеціального представника Генерального секретаря

ООН з проблем дітей та збройних конфліктів, а також Спеціального доповідача з торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії та Спеціального доповідача з питань торгівлі людьми.

Ми усвідомлюємо, що комплексний підхід до проблеми сексуальної експлуатації дітей та підлітків повинен включати боротьбу з усіма формами дитячої праці. Ми вітаємо прийняття у 2006 році Глобального Плану дій МОП проти найгірших форм дитячої праці, за яким всі 182 країни-учасниці зобов'язуються викоренити всі ці форми, в тому числі і сексуальну експлуатацію дітей та підлітків, до 2018 року.

Ми будемо співпрацювати з міжнародними, регіональними та національними правозахисними інституціями та всіляко підтримувати їх зусилля в напрямку започаткування та перегляду звітів про заходи, вжиті проти сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

Ми підтримуємо заходи та структури, які діють в напрямку інституціоналізації активної участі дітей у боротьбі з проблемою на всіх рівнях, в тому числі роботу з дітьми, які постраждали від сексуальної експлуатації, або, знаходяться в групі ризику. Така робота може здійснюватися, наприклад, через дитячі та підліткові дорадчі комітети, громадські програми та програми «рівний–рівному». Такі програми мають забезпечуватися всіма необхідними ресурсами.

Ми посилюємо роботу з викорінення будь-якого відкидання серйозності проблеми сексуальної експлуатації дітей та підлітків та її негативних наслідків, зокрема поглядів та цінностей, які допускають та сприяють сексуальній експлуатації дітей та підлітків, а також ставлення до дитини як до сексуального об'єкта чи товару. Ця робота буде здійснюватися шляхом поширення цільової, ґендерно чутливої інформації, спілкування, освітню роботу, тренінгові програми та згуртування суспільства. Ми зобов'язуємося фінансувати та розповсюджувати результати дослідження з усіх форм сексуальної

експлуатації дітей та підлітків, зокрема, з природи та масштабів експлуатації дітей та підлітків; нових проявів, в тому числі зміни методів, залучених людей, механізмів та території; сексуальної експлуатації дітей та підлітків в школах, лікувальних та виправних закладах; впровадження та вплив законодавчих, соціальних та інших заходів, вжитих, щоб попередити, зупинити та протидіяти сексуальній

63

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

експлуатації дітей та підлітків; попиту, який породжує сексуальну експлуатацію дітей та підлітків; осіб, які сприяють вчиненню та вчиняють сексуальні злочини проти дітей; сексуальної експлуатації хлопчиків; вразливості та стійкості дітей до потрапляння в сексуальну експлуатацію; сутності та впливу існуючих соціальних взаємодій між дітьми та можливості їх використання у попередженні та захисті дітей та підлітків від сексуальної експлуатації в різних соціальних та культурних умовах; впливу та наслідків світової культури споживання соціальних цінностей та моделей поведінки, зокрема по відношенню до сексуальної експлуатації дітей та підлітків; форм сексуальної експлуатації та відповідних ефективних заходів для боротьби.

Ми зобов'язуємося далі розробляти спеціальні індикатори реалізації та розвитку, які дали б змогу оцінити вплив на дітей тих програм та політики, які ми впроваджуємо у сфері протидії сексуальної експлуатації дітей та підлітків та впевнитися, що всі заходи діють в найкращих інтересах дитини і не завдають їй шкоди; ділитися позитивним та негативним досвідом, щоб забезпечити краще порозуміння та спільні дії в майбутньому, використання достовірної інформації для розвитку та впровадження ефективної політики та програм з попередження та захисту дітей від сексуальної експлуатації, а також підтримку тим, хто від неї вже постраждав.

Примітка: План дій, який є невід'ємною частиною цього документа, залишається відкритим для доповнень, які відображають великий досвід учасників Третього світового конгресу проти сексуальної експлуатації дітей та підлітків, протягом 30 днів від 28 листопада 2008 року.

В. ПЛАН ДІЙ

В. 1. Основні положення

а. Ми закликаємо всі країни-учасниці:

Продовжувати роботу в напрямку ратифікації відповідних міжнародних документів, в тому числі Конвенції ООН про права дитини та Факультативного протоколу до неї щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, Конвенції МОП (1999) 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці, Протоколу ООН про попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної та організованої злочинності, та Конвенції з ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Продовжувати роботу в напрямку ратифікації відповідного міжнародного законодавства, в тому числі Африканської хартії прав та благополуччя дітей, Хартії Асоціації держав Південно-Східної Азії, Конвенції про міжнародну торгівлю неповнолітніми та Конвенції про насильство проти жінок Міжамериканської комісії з прав людини, Конвенції про попередження та боротьбу з торгівлею жінками та дітьми з метою використання у проституції Асоціації регіонального співробітництва країн Південної Азії, Конвенцій Ради Європи про боротьбу з торгівлею людьми, про кіберзлочинність та про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, конвенцій, які можуть бути ратифіковані державами, що не входять до Ради Європи.

Визначати, забороняти та криміналізувати, у рамках своїх повноважень, та у відпо

відності з існуючими міжнародними стандартами, всі види сексуальної експлуатації дітей та підлітків незалежно від встановленого віку досягнення повноліття та віку для вступу до шлюбу.

Створити ефективну міжнародну систему правосуддя, яка б забороняла необхідність висування звинувачення для кривдників в двох країнах, та ініціювати ефективну систему екстрадиції та спільного юридичного супроводу. Це необхідно для досягнення ефективного переслідування кривдників та застосування до них адекватних санкцій.

64

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Призначити керівний правоохоронний орган, який би ефективно застосовував на практиці міжнародні стандарти, які стосуються сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

Забезпечити, щоб діти, які постраждали від сексуальної експлуатації не несли кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в ході експлуатації, та отримали офіційний статус жертви та їм було надано відповідну допомогу.

Пропагувати та захищати особисте життя дітей, які постраждали від сексуальної експлуатації, а також кривдників, враховуючи особливості національного законодавства, відстоювати нерозголошення їх особистої інформації під час кримінального судочинства та в засобах масової інформації.

Створити та впроваджувати міжнародні, національні та регіональні механізми та програми, в тому числі методики оцінки ступеню ризику та програм роботи з кривдниками, які засуджують поведінку кривдників та спрямовані на попередження повторення таких випадків; механізми надання комплексної реабілітації за згодою кривдника (на додаток, проте ні в якому разі не замість застосування кримінальних санкцій); механізми безпечної ресоціалізації засуджених кривдників та системи обміну найкращим досвідом у цій сфері. І з цією метою створити систему реєстрації кривдників та відстеження перетину кордону цими кривдниками.

Забезпечити надання необхідної допомоги та уваги дітям, які виказують ознаки пережитого сексуального насильства. Така допомога повинна здійснюватися у рамках заходів та програм, які є гендерно чутливими та перш за все спрямовані на захист найкращих інтересів дитини без криміналізації її дій, проте зберігаючи баланс з дотриманням безпеки інших людей. Також забезпечити дотримання принципу, який проголошує, що обмеження свободи дитини може бути застосоване лише як крайня міра, а також лише за наявності у закладі, в якому перебуває дитина, відповідного обладнання та навичок роботи.

Підтримувати роботу та надавати інформацію для міжнародної бази даних Інтерполу про злочини вчинені проти дитини, а також призначити відповідальну особу чи відомство, які збиратимуть дані про випадки сексуальної експлуатації дітей та підлітків та систематично надаватимуть цю інформацію Інтерполу з метою підтримки міжнародної діяльності правоохоронних органів та збільшення її ефективності та введення в практику багатосторонніх угод, особливо між правоохоронними органами для процесу ведення розслідування.

Створити спеціальні підрозділи для роботи з дітьми в правоохоронних органах, які б працювали з випадками сексуальної експлуатації дітей, а також проводити навчання для правоохоронних органів та суддів.

Зважаючи на те, що корупція є основною перешкодою для ефективної роботи правоохоронних органів та захисту дітей, боротися з корупцією в правоохоронних органах та судовій системі, а також в інших органах державної влади.

До 2013 року створити ефективний механізм координації – на всіх рівнях – між народному, регіональному та національному – який би дозволив запровадити плідну співпрацю між міністерствами, фондами, представництвами ООН, НУО, приватним

сектором, об'єднаннями працівників та роботодавців, засобами масової інформації, організаціями, які захищають права дитини та іншими представниками громадянського суспільства для створення можливостей та забезпечення підтримки для попередження та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

Посилити зусилля в боротьбі з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків за допомогою створення єдиної національної системи захисту прав дитини, мета якої захисти дитину від всіх форм експлуатації та насильства.

65

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Приділяти увагу запобіганню сексуальній експлуатації дітей та підлітків у процесі вдосконалення чи створення міжгалузевого механізму перенаправлення для надання комплексної допомоги та відповідних послуг дітям, які були визнані жертвами сексуальної експлуатації.

Розробити Національний план дій для боротьби з сексуальною експлуатацією дітей, або включити заходи з цієї проблеми до існуючого плану заходів, таких планів, які б передбачали гендерно-чутливі стратегії та оперативне планування, передбачені ресурси та визначені суб'єкти, відповідальних за впровадження ініціатив з попередження та боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків та надання допомоги дітям, які постраждали від сексуальної експлуатації.

Ініціювати та підтримувати збір та обмін надійною інформацією та міжнародну співпрацю, а також надавати інформацію до баз даних дітей, які постраждали, та кривдників, а також вдосконалювати систему допомоги дітям та боротися з попитом на сексуальні послуги дітей згідно відповідного законодавства.

Створити, де цього ще не зроблено, за підтримки представництв ООН, НУО, інших організацій громадянського суспільства та приватного сектора, об'єднань працівників та роботодавців, програми та запровадити політику пропагування та підтримки соціально відповідально бізнесу, який працює в сфері туризму, реклами, перевезення та фінансовому секторі, зв'язку, засобах масової інформації, Інтернет зв'язку та сфері розваг. Забезпечити впровадження політик, спрямованих на захист прав дитини, стандартів та етичних кодексів через мережу організацій та можливість проведення незалежного моніторингу цього процесу.

Підтримувати політики та програми, в тому числі програми, що впроваджуються в громадах, які направлені на боротьбу з явищами, які створюють сприятливі умови для сексуальної експлуатації дітей та підлітків, такі як, наприклад, дискримінація (в тому числі за гендерною ознакою), шкідливі традиції, ранні шлюби та соціальні норми, які роблять сексуальну експлуатацію дітей та підлітків можливими.

Забезпечити можливість реєстрації дітей за місцем проживання відразу після народження.

Залучати дітей до значних та важливих досліджень сучасних цінностей, які швидко змінюються, та їх негативного впливу на проблему експлуатації дітей, а також наполягати на створенні системи освіти, яка б допомогла молодим людям дізнатися більше інформації про сексуальну експлуатацію.

До 2013 р. створити ефективну та доступну систему для повідомлення, формування наступних дій та надання допомоги дітям, які постраждали або імовірно постраждали від сексуальної експлуатації, наприклад шляхом зобов'язання осіб, на яких покладено обов'язки захищати права дитини, повідомляти про відомі випадки експлуатації.

Розвивати та забезпечувати кращий доступ до існуючих телефонних або електронних гарячих ліній, зокрема для дітей в лікувальних та виправних закладах, заохочувати дітей та їх законних представників повідомляти про випадки сексуальної експлу

тації та отримати інформацію про організації, які можуть надати відповідну допомогу. Забезпечити відповідне навчання та нагляд за суб'єктами такого моніторингового механізму.

До 2013 р. створити незалежні інститути захисту прав дитини, такі як Уповноважений з прав дитини, або інші подібні посади, чи створити відомства з захисту прав дитини або в національній системі правозахисту, або на базі офісу уповноваженого за прав людини, звертаючи увагу на важливість Другого Основного Доповнення Комітету захисту дитини для країн-учасниць Конвенції ООН з прав дитини. Ці основні інституції повинні відігравати основну роль під час незалежного моніторингу заходів, вжитих для попередження сексуальної експлуатації дітей та підлітків, захисту дітей від такої

66

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

експлуатації та відновлення прав дітей, які постраждали від сексуальної експлуатації, а також у просуванні правових рамок та правового примусу, а також, в окремих випадках, у забезпеченні дітей, які постраждали, необхідними засобами судового захисту та компенсації, в тому числі забезпечення можливості подати скаргу на ці інституції. Змінити існуючу систему захисту прав дитини, або створити нову, для того, щоб забезпечити всіх дітей, які постраждали від сексуальної експлуатації, в однаковій мірі необхідною економічною, психологічною та соціальною допомогою для їх повного психологічного та фізичного одужання та соціальної реінтеграції. Такі послуги повинні надаватися мульти-дисциплінарною командою фахівців, які пройшли відповідне навчання.

Забезпечити, щоб ці послуги були доступними, забезпечені необхідними ресурсами, комплексними, гендерно чутливими та захищали найкращі інтереси дитини, а також надавалися всім категоріям дітей, в тому числі дітям з особливими потребами, дітям із нацменшин, туземних племен та аборигенів, біженцям та безпритульним, а також дітям, які знаходяться в умовах, де до них важко дістатися, наприклад, задіяні в домашньому господарстві, чи діти вулиці, чи інші категорії групи ризику.

До 2013 р. створити регіональні механізми обміну, координування та моніторингу прогресу в системі захисту прав дитини, в тому числі від сексуальної експлуатації з метою аналізу досягнень та посилення наступних дій для впровадження зроблених рекомендацій.

Вжити всіх необхідних заходів для зміцнення міжнародної співпраці шляхом багатосторонніх, регіональних та двосторонніх угод для попередження, виявлення, розслідування, переслідування та покарання осіб, відповідальних за вчинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків, а також для надання допомоги дітям, які постраждали, у відновленні фізичного та психологічного здоров'я, соціальній реінтеграції та, за необхідності, поверненні на батьківщину.

Надавати, за можливості, фінансову, технічну та іншу підтримку за допомогою багатосторонніх, регіональних, двосторонніх та інших програм для боротьби з явищем сексуальної експлуатації дітей та підлітків та вивчати можливості фінансування ініціатив дітей та молоді у цій сфері.

б. Ми закликаємо Комітет з прав дитини:

Продовжувати здійснення моніторингу виконання країнами-учасницями їхніх зобов'язань підтримувати право дитини на захист від сексуальної експлуатації та приділяти особливої уваги рекомендаціям Плану дій Ріо в частині аналізу доповідей про виконання Конвенції ООН про права дитини та Факультативних протоколів до неї.

В першочерговому порядку прийняти Основне доповнення про право дитини на захист від сексуальної експлуатації, торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, а також викрадення та продажу дітей, в тому числі детальні рекомендації для

країн-учасниць з розвитку, впровадження та дотримання відповідного національного законодавства.

Продовжувати співпрацю з Офісом Верховного комісара ООН з прав людини у на прямку захисту прав дитини та збільшення обізнаності про міжнародні та регіональні механізми з захисту прав людини.

в. Ми закликаємо інші агенції ООН з захисту прав людини, спеціальні засідання Ради з захисту прав людини та спеціальних представників Генерального Секретаря ООН, а також регіональні правозахисні інституції:

- Звертати особливу увагу на боротьбу з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків, в рамках їхніх повноважень та під час вивчення доповідей країн-учасниць, візитів, їх основної роботи та інших видів діяльності.

67

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

г. Ми закликаємо Раду з захисту прав людини:

- Забезпечити, щоб Світовий періодичний звіт включав детальний аналіз виконання країнами-учасницями їхніх зобов'язань щодо захисту прав дітей, в тому числі і попередження та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків та повною мірою зберігав права дітей, які постраждали від експлуатації.

е. Ми закликаємо майбутнього Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань насильства щодо дітей, Спеціального представника Генерального секретаря ООН з проблем дітей та збройних конфліктів, Спеціального доповідача з питань торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, а також інші інституції, які захищають права дітей, у співпраці з Радою захисту прав дітей:

- Працювати спільно, щоб уникнути повторювання діяльності та досягти максимальний результатів у попередженні та зупиненні сексуальної експлуатації дітей та підлітків.

є. Ми закликаємо агенції ООН, неурядові організації та інші інституції, які захищають права людини:

Надавати інформацію про масштаби сексуальної експлуатації дітей та підлітків та заходи, вжиті для боротьби з нею, в ці структури.

Працювати з засобами масової інформації для збільшення їхньої ролі в інформуванні та освіті та в захисті дітей від сексуальної експлуатації, та зменшення шкідливого впливу засобів масової інформації, в тому числі шляхом сексуалізації дітей в рекламі.

ж. Ми закликаємо міжнародні фінансові структури такі як Світовий Банк та Міжнародний валютний фонд:

- Переглянути сучасні стратегії з макроекономіки та боротьби з бідністю з метою виключення будь-якого негативного соціального впливу на дітей та їхні сім'ї та мінімізації ризику потрапляння в сексуальну експлуатацію.

з. Ми закликаємо релігійні громади:

- Засуджувати, зважаючи на загальну повагу до невід'ємного права кожної людини, в тому числі дитини, на достоїнство, всі форми насильства над дітьми, в тому числі сексуальну експлуатацію дітей та підлітків і для цього встановити міжрелігійну співпрацю та партнерство з урядом, організаціями, що захищають права дітей, офісами ООН, НУО, засобами масової інформації та приватним сектором. В.2. Дитяча порнографія/ зображення насильства над дітьми¹⁴

На додачу до заходів, перелічених вище, ми звертаємось до країн-учасниць, офісів ООН, НУО, приватного сектору, науковців, дітей та молоді та інших зацікавлених: Ввести чітке визначення дитячої порнографії у відповідності з міжнародним стан

дартами.

Криміналізувати виготовлення, збут, отримання та володіння дитячою порнографією, в тому числі віртуальними зображеннями та такими, які показують експлуатацію дітей, а також використання, доступ та перегляд таких матеріалів, та запровадити відповідальність корпорацій та компаній, якщо вони були залучені у виготовленні чи розповсюдженні таких матеріалів.

Вживати заходів із попередження та зупинення дитячої порнографії та використання Інтернету та новітніх технологій для насильства над дітьми в мережі, чи поза

¹⁴ Останнім часом термін «зображення насильства над дітьми» використовують для позначення сексуальної експлуатації дітей та підлітків в порнографії. Це робиться з метою підкреслити серйозність проблеми та підкреслити, що зображення дітей порнографічного характеру є власне записом вчинення злочину. Але, оскільки в законодавстві багатьох країн використовується термін «дитяча порнографія», ми також використовуємо його тут.

68

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

нею, та виготовлення та розповсюдження дитячої порнографії чи інших матеріалів. Ідентифікація, надання допомоги та підтримки дітям, які постраждали, з залученням висококваліфікованих фахівців повинні стояти на першому місці.

Проводити освітні та інформаційні заходи для дітей, батьків, учителів, молодіжних та інших організацій, які працюють з дітьми, або захищають дітей, з метою збільшення розуміння ризиків негативної ролі Інтернету, мобільних телефонів та інших інформаційних технологій. Такі заходи повинні включати інформування дітей про способи захисту, отримання допомоги та повідомлення про випадки дитячої порнографії та експлуатації дітей в Інтернеті, а також індикатори оцінки ефективності таких програм не лише щодо підвищення рівня знань, але і впливу на зміну поведінки.

Ввести викладання теми безпечного Інтернету в школах та інформувати про неї через молодіжні організації та на офіційних зустрічах, присвячених захисту дітей. Вжити необхідних правових заходів щодо зобов'язання інтернет-провайдерів, ком'юнікаторів мобільного зв'язку, пошукових систем та інших відповідальних структур повідомляти про випадки дитячої порнографії в Інтернеті та закривати сайти, які розміщують дитячу порнографію та зображення насильства над дітьми, та розробити індикатори оцінки результатів та зміцнення зусиль.

Закликати та підтримувати інтернет-провайдерів, компанії мобільного зв'язку, інтернет-кафе та інші відповідальні структури до розробки та впровадження, за участі батьків, дітей та підлітків, добровільних етичних кодексів та інших механізмів соціальної відповідальності бізнесу та розробити правові заходи для уможливлення прийняття таких механізмів захисту дітей в бізнесі.

Заохочувати приватний сектор для дослідження та розвитку надійних технологій для пошуку зображень, виготовлених за допомогою електронних цифрових камер та відстеження їх та допомоги у затриманні криминальників.

Пропагувати партнерство у громадському та приватному секторах з метою дослідження та розвитку надійних технологій для розслідування випадків сексуальної експлуатації дітей та підлітків та виявлення постраждалих.

Розробити та розповсюджувати інформацію для інформування потенційних відвідувачів порнографічних сайтів про відповідальність за перегляд таких зображень та розробити програми зі зменшення попиту на такі зображення.

Підтримувати телефонні та електронні гарячі лінії в заохоченні громадськості, в тому числі і дітей, повідомляти про випадки сексуальної експлуатації дітей та підлітків в Інтернеті.

В.3. Сексуальна експлуатація дітей та підлітків з метою використання в проституції. На додачу до заходів, перелічених вище, ми звертаємось до країн-учасниць, агенцій ООН, НУО, приватного сектору, науковців, дітей та молоді та інших зацікавлених: Привести національне законодавство у відповідність із міжнародними стандартами, в тому числі визначення дитини, та сексуальної експлуатації дітей та підлітків у проституції.

Боротися з попитом, який призводить до використання дітей у проституції, шляхом введення кримінальної відповідальності за купівлю сексуальних послуг від дітей. Запровадити спеціалізовані, гендерно-чутливі програми надання підтримки, лікування та реабілітації (в тому числі оцінку ризиків, механізмів попередження та боротьби) не лише для дівчат, але і для хлопців, які знаходяться в групі ризику, або постраждали від сексуальної експлуатації в проституції.

Запроваджувати або, за необхідності розповсюджувати альтернативні моделі надання допомоги, такі як реабілітація та реінтеграція в громаді, що може послужити довготривалим превентивним механізмом, а також допомогти уникнути неприйняття

69

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

суспільством та соціальної ізоляції, яких зазнають діти, які постраждали від сексуальної експлуатації в проституції.

Забезпечувати відповідне, спеціальне медичне обслуговування для дітей, які постраждали від сексуальної експлуатації в проституції, та підтримувати місцеві системи соціальної роботи та медичної допомоги, реалістичні економічні ініціативи та співпрацю між програмами, яка дозволить їх уніфікувати.

Проводити дослідження сучасних моделей соціалізації хлопчиків та чоловіків в різних культурних контекстах з метою визначення факторів, які стримують дорослих від вчинення сексуальних злочинів проти дітей.

В.4. Сексуальна експлуатація дітей та підлітків в туризмі

На додачу до заходів, перелічених вище, ми звертаємось до країн-учасниць, офісів ООН, НУО, приватного сектору, науковців, дітей та молоді та інших зацікавлених: Закликати та підтримувати туристичний, готельний бізнес та перевізників до прийняття професійного етичного кодексу, наприклад шляхом приєднання та впровадження Етичного кодексу для захисту дітей в туризмі; закликати до користування послугами тих бізнес-структур, які використовують стратегії соціальної відповідальності в сфері захисту дітей; або іншим способом заохочувати до соціальної відповідальності. Звернути увагу всіх задіяних структур до необхідності врегулювати туризм, щоб попередити пересування секс-туристів, в середині країни та з за кордону. Сприяти створенню міжнародної системи реєстрації туристів, на зразок системи Інтерполу, у відповідності з діючим законодавством та стандартами дотримання прав людини.

Забезпечити розслідування та, за існування достатніх доказів, висунення звинувачень та переслідування громадян країн-учасниць, які підозрюються у сексуальному злочині проти дитини в іншій країні.

Заборонити виготовлення та розповсюдження матеріалів, які рекламують сексуальну експлуатацію дітей в туризмі; в той же час, застерігати туристів, що за сексуальну експлуатацію дітей передбачено кримінальну відповідальність.

Щоб попередити випадки сексуальної експлуатації, проводити тренінги, навчання з побудови кар'єри та перспектив працевлаштування для дітей, які знаходяться в групі ризику і проживають в популярних туристичних точках чи поряд з ними, а також досягти віку, коли дозволено працювати. За можливості, залучати до проведення таких

тренінгів приватний сектор, об'єднання працівників та роботодавців.

Для запобігання сексуальній експлуатації дітей та підлітків, проводити оцінку нових та віддалених туристичних точок та вживати активних заходів по роботі з приватним сектором, залученим до постачання туристичних послуг; використовувати, в тому числі, стратегії соціальної та суспільної відповідальності.

Підтримувати кращу між інституціональну співпрацю між урядами, правоохоронними органами, неурядовими організаціями та іншими відповідальними структурами для розвитку простих, ефективних, скоординованих дій для боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків в туризмі.

В.5. Торгівля дітьми та сексуальна експлуатація дітей та підлітків

На додачу до вищезазначених заходів ми звертаємось до країн-учасниць, офісів ООН, НУО, приватного сектору, науковців, дітей та молоді та інших зацікавлених: Прийняти чітке визначення торгівлі дітьми у відповідності з Палермським протоколом та іншими важливими міжнародними документами та нормами, та взяти до уваги принципи та рекомендації Офісу Верховного Комісара ООН з прав людини щодо торгівлі людьми (в тому числі дітьми).

70

Безпечне користування інформаційно-комунікативними технологіями: методичні рекомендації

Закликати громади до діалогу та критичного аналізу соціальних норм та практик, які роблять дітей вразливими до потрапляння в ситуацію торгівлі дітьми; впровадити процедури, які залучали б їх до участі у розробці стратегій та програм, та, за можливості, до активної участі у плануванні, впровадженні та моніторингу подібних програм.

Впроваджувати та адаптувати, або відтворювати успішні моделі реабілітаційних та реінтеграційних програм для дітей, які стали жертвами торгівлі.

Запровадити норми та програми, спрямовані на припинення не лише міжнародної, але і внутрішньої торгівлі дітьми. Серед інших елементів, вони повинні включати прийняття заходів для безпечного повернення дітей на батьківщину, враховуючи потреби та ризики такого повернення згідно забезпечення потреб та збереження найкращих інтересів дитини.

Зміцнювати міжнародну та внутрішню співпрацю правоохоронних органів, створюючи координуючі підрозділи, уповноважені визначати процедуру розслідування випадків торгівлі дітьми, а також роботи з постраждалими дітьми не як із злочинцями, а як із жертвами, які потребують захисту.

Вжити правових та інших заходів для забезпечення наявності законного представника для кожної дитини, яка постраждала від торгівлі, та створення ефективної системи реєстрації дітей, які стали жертвами торгівлі, та впевнитися, що дитині, яка постраждала, отримала не лише тимчасовий захист, але усю необхідну економічну, психологічну та соціальну підтримку, достатню для тривалої реабілітації та соціальної реінтеграції (згідно Рекомендацій Офісу Верховного Комісара ООН з прав людини щодо захисту дітей, які постраждали від торгівлі дітьми та Посібника Офісу Верховного Комісара ООН з прав людини про забезпечення найкращих інтересів дитини).

Вжити заходів, із залученням спільноти та дітей, для постійної оцінки програм та норм для попередження та зупинення торгівлі дітьми та законодавства, яке сприятиме припиненню торгівлі людьми, наприклад, шлюбного законодавства, законодавства з усиновлення, міграції, реєстрації новонароджених, отримання громадянства, статусу біженця чи інших статусів.

Г. ПОДАЛЬШІ ДІЇ

Ми зобов'язуємось досягти найкращих результатів у виконанні цього Плану дій:

шляхом щорічних доповідей про стан виконання Декларації Ріо та Плану дій та ініціювання обговорення досягнень та наявних проблем і трудів на національному рівні шляхом підтримки скоординованих дій відповідних уповноважених структур, спрямованих на інформування про принципи Декларації Ріо та Плану дій та просування їх впровадження, та шляхом заохочення приватного сектору приєднатися до Глобального Пакту ООН та заклику до діалогу щодо боротьби з сексуальною експлуатацією дітей та підлітків та підтримки в реалізації цієї платформи для скоординованих зусиль бізнесу та обміну найкращим досвідом на міжнародному рівні.

71

Безпечне користування інформційно-комунікативними технологіями

Методичні рекомендації

Авторський колектив:

О.А. Удалова, канд. пед. наук (2.1, 2.2, 2.3, заг. редакція), О.В. Швед, канд. соціол. наук (1.1, 1.3, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4), М.В. Євсюкова (1.2, 1.4, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4), О.В. Кузнецова (2.2), С.В. Колесникова (1.1, 1.2)

Загальна редакція:

К.Б. Левченко, д-р юрид. наук, професор,
О.А. Удалова, канд. пед. наук, Л.Г. Ковальчук

Упорядники: С.В. Колесникова, Н.П. Бочкор

Літературна редакція: М.М. Ілляш

Коректор: О.В. Ясельська

Підписано до друку